

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Americko-iránské mocenské soupeření

na Blízkém východě

Vladimír Čeněk

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

**Americko-iránské mocenské soupeření na Blízkém
východě**

Vladimír Čeněk

Vedoucí práce:

PhDr. Martina Ponížilová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016 .....

Poděkování:

Na tomto místě bych rád poděkoval PhDr. Martině Ponížilové, Ph.D. za odborné vedení, věcné připomínky, rady a za vstřícnost v průběhu zpracování této bakalářské práce.

Obsah

1 ÚVOD	1
2 TEORETICKO-METODOLOGICKÁ ČÁST	1
2. 1 Koncept moci.....	3
2. 2 Koncept světové mocnosti	4
2. 3 Koncept regionální mocnosti	8
2. 4 Metodologická část	10
3 ZAŘAZENÍ MOCNOSTÍ.....	11
3. 1 USA jako světová mocnost.....	11
3. 2 Írán jako regionální mocnost.....	15
4 ZAHRANIČNÍ POLITIKA ÍRÁNU A POSTOJ VŮČI SPOJENÝM STÁTŮM.....	18
5 SOUČASNÝ POSTOJ SPOJENÝCH STÁTŮ VŮČI ÍRÁNU	20
5. 1 Islámská revoluce v roce 1979 a jednání o propuštění rukojmí.....	20
6 ANALÝZA VYBRANÝCH KONFLIKTŮ.....	22
6. 1 Konflikt americko-iránských vztahů k Saúdské Arábii	26
6. 2 Konflikt ohledně iránského jaderného programu	31
7 ZÁVĚR.....	34
8 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY.....	38
9 RESUMÉ.....	42
10 PŘÍLOHY	44

1 Úvod

V současném mezinárodním politickém systému hrají stále hlavní roli světové mocnosti, jakými jsou v současné době například Spojené státy americké, ale čím dál více se ukazuje důležitost role států, které jsou regionálními mocnostmi nebo na tuto pozici aspirují. Pro příklad lze uvést Brazílii, Indii, Jihoafrickou republiku, Čínu a v neposlední řadě právě Írán.

Írán v čele se šáhem Muhammadem Rézou Pahlavím byl až do roku 1979, a s ním spojenou islámskou revolucí, výsadním spojencem USA na Blízkém východě. Po islámské revoluci, která byla vedena opozicí v čele se šíitským duchovním ajatolláhem Ruholláhem Chomejním, se politické uspořádání země výrazně změnilo. Z prozápadně orientované monarchie se stala konzervativní teokratická republika, která zpřetrhala veškeré vazby se Spojenými státy. Od této doby, tedy od vyvrcholení íránské islámské revoluce v roce 1979, lze do současnosti, kdy s Íránem probíhají jednání o jeho vlastním jaderném programu, sledovat mocenské soupeření těchto dvou zemí ve strategickém regionu Blízkého východu.

Dnes lze na Blízkém východě sledovat několik střetů zájmů USA a právě Íránu. Po americké intervenci do Iráku v roce 2003, svržení režimu Saddáma Husajna, a tedy faktické destrukci Iráku coby mocenského rivala, si Írán uvědomil potenciál svého mocenského růstu. Proto u něj v dnešní době můžeme pozorovat vzrůstající mocenské ambice v regionu Blízkého východu. Oproti tomu Spojené státy americké si coby globální velmoc snaží udržet v regionu vliv a ochránit své národní zájmy. Mezi tyto důvody se dá zařadit ochrana svých spojenců v daném regionu, například Saúdské Arábie a dalších zemí, či geopolitický vliv v oblasti Perského zálivu, jakožto oblasti bohaté na strategické nerostné suroviny. USA rovněž spatřují hrozbu v íránském jaderném programu a v podpoře různých ozbrojených skupin, mezi které můžeme zařadit Hizballáh či dříve Hamás, které v minulosti opakovaně prováděly ozbrojené útoky proti Izraeli a proti íránské podpoře šíitských opozičních skupin v Bahrajnu, Jemenu a dalších zemích na Blízkém východě, z nichž některé patří mezi blízké spojence Spojených států.

Tématem této bakalářské práce je mocenské soupeření USA a Íránu na Blízkém východě. Téma jsem si zvolil jednak z důvodu aktuálnosti, ale také z důvodu značné disparity mezi množstvím knih, článků a studií, které se tímto tématem zabývají na domácí půdě a v zahraničí. Mezi množstvím a kvalitou odborných, ale i obecněji zaměřených publikací, vydaných k této problematice v České republice i zahraničí existuje značná disproporce. Samotná zahraniční politika Spojených států amerických je téma, které je bohatě zkoumané i v českém prostředí. Téma zahraniční politiky USA ve spojitosti s Íránem zpracovává ale jen velice málo odborných publikací. Za výjimku lze považovat například některé články a publikace se zaměřením na Írán od autorů, pracujících pro Ústav mezinárodních vztahů v Praze. Téma je to však velice aktuální. Jak zahraniční politika Spojených států amerických, obzvláště pak jejich působení v regionu Blízkého východu, tak zahraniční politika Íránu, země, která za posledních zhruba 40 let prošla nebývalými politickými, sociálními a kulturními změnami a která jen pomalu začíná znovu spolupracovat se Západem, patří v současné době k nejčastěji skloňovaným tématům v mezinárodním dění. Díky své geografické poloze a velkému množství nerostných surovin pak bude Blízký východ i v budoucnu vždy náležet ke klíčovému regionům, kde se budou střetávat geopolitické zájmy různých států.

Cílem této práce je analyzovat vztahy mezi Íránem a USA v letech 1979 až 2015 se zaměřením na vybrané konflikty mocenských, bezpečnostních a ekonomických zájmů obou zemí v regionu Blízkého východu. Za výzkumnou otázku jsem si zvolil: Jaké byly příčiny vybraných konfliktů mocenských, ekonomických a bezpečnostních zájmů obou zemí v určeném zkoumaném období? Tyto konflikty dlouhodobě vedly ke stávající animozitě mezi Íránem a Spojenými státy. Z důvodů uvedených výše v úvodu, tedy díky změně režimu, potažmo politické orientace v roce 1979, plyne i odůvodnění mnou zvoleného vymezení výzkumného období. Práci jsem koncipoval jako jednopřípadovou studii. K naplnění cíle práce pak využiji metodu analýzy bilaterálních mocenských vztahů mezi USA a Íránem, se zaměřením na vybrané konflikty vzájemných vztahů.

Samotnou práci jsem rozdělil do několika částí. První, teoretická část má za úkol definovat a přiblížit čtenáři teorii konceptu moci coby důležitou teoretickou součást studia oboru mezinárodních vztahů. Vysvětlení konceptu moci je klíčové pro

pochopení dalších teoretických konceptů, se kterými je v této práci v následujících kapitolách později pracováno. K těm patří koncept světové a regionální mocnosti. Tyto koncepty budu poté ve třetí kapitole aplikovat na Spojené státy coby světovou mocnost a Írán coby mocnost regionální. Ve čtvrté kapitole se zabývám zahraniční politikou Íránu vůči USA. V páté kapitole se budu posléze zabývat postojem USA vůči Íránu, a v podkapitole o islámské revoluce uvedu některé historické příčiny, které narušily vzájemné vztahy obou zemi. V šesté kapitole se budu posléze zabývat analýzou některých významných konfliktů, které vznikly střetem mocenských ambicí obou států v regionu Blízkého východu. Konflikty, které jsou později dále rozpracovány v empirické části práce, jsem zvolil na základě dvou pravidel. Jednak výrazně ovlivnily vzájemné vztahy mezi oběma zeměmi a zároveň tyto konflikty měly i mezinárodní přesah, a to nejen v regionu Blízkého východu. Poslední část této bakalářské práce je pak věnována závěru, ve kterém zodpovím výzkumné otázky, které byly stanoveny v úvodu práce. Na závěr bych rád uvedl, že pro veškeré perské a arabské termíny, které se v této práci vyskytnou, využiji zjednodušené české transkripce.

2 Teoreticko-metodologická část

2.1 Koncept moci

Koncept moci je jedním ze základních konceptů mezinárodních vztahů. Samotná definice se v průběhu historie značně měnila. To bylo způsobeno tím faktem, že státy nahlížely na různé prvky coby „důkazy moci“ pokaždé odlišným způsobem. V zemědělsky orientovaných státech v 18. století byla za nejdůležitější prvek považována velikost populace. Po skončení druhé světové války to pak bylo vlastnictví jaderného arzenálu daným státem. Dnes za mocný můžeme označit takový stát, který má rozsáhlou materiální základnu, tedy dostatečné množství strategických surovin. Jeho ekonomika je natolik výkonná, aby byl tento stát schopen i v obdobích krize zajistit sobě samotnému a zároveň svým občanům základní potřeby. Má značnou populaci, rozsáhlé území a silnou armádu, která nemá zastaralé vybavení (Waisová 2009: 63).

Z realistického pohledu je koncept moci naopak jedním z nejdůležitějších v teorii mezinárodních vztahů. Realisté podle Mearsheimera (2001: 17–19) tvrdí, že státy o moc neustále soupeří a toto soupeření někdy vyeskaluje až ve válečný konflikt. Mírový stav je sice žádoucí, nicméně realizace této myšlenky v praxi je téměř nemožná. Hans Morgenthau (1948: 13) vysvětluje moc jako kontrolu jednoho subjektu nad myslí a činy subjektů jiných. Jedná se dle něj o psychologický vztah mezi subjekty, kteří moc vykonávají, a mezi subjekty, vůči kterým je moc vykonávána. Podobně vnímá moc i Robert Dahl (1957: 202–203), ten vysvětluje moc na příkladu dvou subjektů: A a B, kde pokud má subjekt A moc nad subjektem B, může ho donutit k činnosti, kterou by jinak subjekt B činit nechtěl. Dle Morgenthaua (1948: 81–108) dále existuje více zdrojů moci, které seřadil podle jejich neměnnosti. Patří mezi ně zeměpisná poloha, přírodní zdroje, průmyslová základna daného subjektu, vojenská připravenost subjektu na možnou agresi, počet obyvatel, ale také charakter národa a jeho vytrvalost či kvalita státní diplomacie. Za nejdůležitější materiální zdroj moci však Morgenthau stále považuje vojenskou sílu.

V realistickém vidění světa platí zásada, že posílení moci jednoho subjektu vede vždy k oslabení ostatních. Platí tedy zde pravidlo tzv. hry s nulovým součtem. Tato hra je založena na principu, že ve sporu o určitý objekt či moc dvou či více subjektů vždy jeden z nich vítězí a ostatní trápí. Toto jednání dle realistů vede k nevyhnutelným konfliktům a válkám, které později vždy zobrazí reálné rozdělení moci mezi státy. Jednotlivé subjekty však v mezinárodním systému neválčí neustále. Mezinárodní systém je stabilizován pomocí mocenské rovnováhy, která se za pomoci různých aliancí snaží zadržet mocenské ambice subjektů, proti kterým byly tyto aliance vytvořeny (Waisová 2009: 109).

2. 2 Koncept světové mocnosti

V historii 20. století se za světové mocnosti považovalo mnoho států. Buzan a Wæver (2004: 33) mezi ně řadí například Rakousko-Uhersko, Velkou Británii, Francii, Německo, Itálii, Japonsko, Osmanskou říši, Rusko a Spojené státy americké. Buzan s Wæverem zde rovněž argumentují, že existoval značný mocenský rozdíl mezi těmito

státy. Nelze podle nich například srovnávat mocenské postavení Spojených států, Německa či Velké Británie s Osmanskou říší, Itálií a Japonskem.

Světové mocnosti jsou státy, které jsou schopny projektovat svou moc na celém světě. Činí tak za pomoci silné ekonomiky, ale také za pomoci politické a vojenské síly, technologické úrovně a kulturního vlivu. Ekonomická síla tkví především ve velikosti ekonomiky nebo v úrovni ekonomického růstu. Vojenská síla pak označuje schopnost vést konvenční válku s ostatními mocnostmi. Zásadním prvkem je také politická a diplomatická síla, které slouží k ovlivňování mezinárodní politiky (Flemes 2007: 7-8).

Kenneth Waltz (1979: 130–131) tvrdí, že je důležité neposuzovat světové mocnosti jen na základě jednoho z realistických kritérií moci, je důležité brát v úvahu všechny z nich. Uvádí zde, že není možné přiřknout status světové mocnosti zemi jen proto, že v zemi žije mnoho obyvatel, je ekonomicky bohatá či má silnou armádu. Země ekonomicky silné mohou mít slabou armádu a naopak země se silnou armádou mohou být ekonomicky velmi slabé. Silná světová mocnost, má stabilně silné výsledky ve všech těchto kategoriích.

Thomas Volgy (2011: 6–7) vychází ve své definici pro světovou mocnost z upraveného konceptu, který byl původně prezentován v díle Jacka Levyho *War in the Modern Great Power System*. Stát lze podle něj považovat za světovou mocnost, když se mu daří ovlivnit mezinárodní politiku za hranicemi svého regionu nezávisle na ostatních světových mocnostech či pokud má jeho zahraniční politika široký záběr a vliv na značném území a je expanzivní. Volgy také rozlišuje mezi státem, který světovou mocností reálně je, a mezi státem, kterému je status světové mocnosti pouze prisuzován ostatními státy. Tento rozdíl v percepci světové mocnosti uvádí na příkladu Itálie v letech 1860–1943 či Rakousku-Uhersku v době před jeho rozpadem. Tyto státy sice byly vnímány ostatními mocnostmi jako světové mocnosti, reálně jimi však nebyly. Volgy (2011: 12) také zmiňuje nutnost světových mocností mít materiální možnosti na určité úrovni, zmiňuje se pak především o ekonomických a vojenských schopnostech. Vojenskou sílu státu hodnotí podle výdajů na zbrojení, podle možného dosahu armády, zda je země například schopna zasáhnout za hranice svého regionu a konečně také záleží na počtu příslušníků ozbrojených sil. Ekonomickou schopnost

státu hodnotí podle HDP, toto číslo však není samo o sobě všeříkající, proto je nutné vzít i v potaz rozsah ekonomické moci státu. Tento údaj se poté získává vydělením všech obchodních transakcí státu celosvětovým objemem obchodních transakcí. Světové mocnosti se pak také podle Volgyho (2011: 12–13) angažují v mezinárodní prostředí, tedy i za hranicemi svého regionu, a to jak v konfliktech, tak v rozličných koalicích, kde spolupracují s dalšími státy.

John Mearsheimer se ve své knize *The Tragedy of Great Power Politics* zabývá premisou, že mezinárodní systém utvářejí světové mocnosti, které mezi sebou soupeří o moc a jejichž hlavním cílem je mocenský zisk, který jim ze všeho nejlépe zaručí vlastní přežití. Mearsheimerova teorie tzv. *ofenzivního realismu* předpokládá, že světové mocnosti budou usilovat o získání co největšího dílu pomyslného koláče moci. Zároveň také považuje multipolární systém ve kterém existuje stát, který je mnohem mocnější než ostatní, za velice náchylný k válce (Mearsheimer 2001: passim)

Z výše určené premisy vychází i několik Mearsheimerových definic pro světovou mocnost, obzvláště se pak zaměřuje na vojenské schopnosti státu a interakci mocnosti s ostatními státy v mezinárodním systému. Ofenzivní realismus považuje za hlavního hybatele mezinárodní politiky světové mocnosti, činy těchto mocností pak mají efekt na všechny aktéry, kteří leží na škále moci pod nimi. Toto Mearsheimer (2001: 5) uvádí na příkladu studené války, kdy byl v podstatě každý region světa ovlivněn střetem mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. Za důležité kritériem pro klasifikaci světových mocnosti považuje autor (Mearsheimer 2001: 5–6) armádu a celkovou vojenskou sílu země. Světové mocnosti jsou státy, které jsou co se týče otázky vojenské síly schopny bojovat v konvenční válce s nejmocnějším státem světa. Ten nemusí nutně porazit, ale musí být schopny ho alespoň vážněji oslabit, přestože by ve výsledku tento stát celkově zvítězil. V dnešní době, kdy jsou za nejsilnější zbraně považovány zbraně jaderné, je také nutné vzít v potaz nukleární arzenál daných států. Světové mocnosti by měly mít ve svém armádním arzenálu jaderné zbraně, jakožto odstrašující prvek.

Mearsheimer (2001: 30–32) ve svém díle rovněž uvádí celkem pět základních pravidel, podle kterých se světové mocnosti v mezinárodním systému chovají. První pravidlo vychází z realistické vize mezinárodního systému coby anarchie, kde

jednotlivé státy fungují samy o sobě a neexistuje nad nimi žádná svrchovanější moc. Druhé pravidlo uvádí, že světové mocnosti vlastní určitou vojenskou sílu, která jim teoreticky umožňuje napadnout a případně i zničit ostatní mocnosti. Tím jsou tedy mocnosti sobě navzájem nebezpečné, přičemž platí pravidlo přímé úměry: čím silnější je vojenská moc daného státu, tím je ten stát nebezpečnější. Třetí Mearsheimerovo pravidlo uvádí, že jednotlivé státy si nikdy nemohou být jisty záměry ostatních států. Důraz je zde kladen především na možnost vojenské agrese. Státy nemusí mít nutně zlé úmysly oproti jiným státům, mohou žít mezi sebou v míru. Nikdy si však státy nemohou být 100% jisty tím, že si agresor nenajde jakoukoliv záminku k útoku. Čtvrtý bod se opět obrací na základní realistická pravidla. Tím pravidlem je přežití státu, což je považováno za nejdůležitější cíl. Pokud stát nepřežije, nebude moci usilovat ani o další možné cíle. Tím je stanovena priorita všech cílů státu. Posledním, pátým Mearsheimerovým pravidlem je předpoklad, že světové mocnosti jednají jako racionální aktéři. Jsou si vědomy sousedních států, jejich mocenských ambicí a cílů a dovedou na základě strategické úvahy v tomto prostředí jednat tak, aby skloubily (nebo se o to alespoň pokusily) vlastní cíle, s cíly ostatních zemí. Podle Mearsheimera (2001: 32) se dají tato pravidla shrnout do tří základních vzorců, podle kterých se státy v mezinárodním systému chovají. Těmi jsou strach, spolehnout se v hlavní řadě na svépomoc a snah o maximalizaci moci daného státu. Světové mocnosti dle Mearsheimera (2001: 53–54) myslí a chovají se agresivně z toho důvodu, jak je nastaven mezinárodní systém, tedy anarchicky a současně díky jejich hlavní motivaci, kterou je přežití státu za každou cenu.

Světové mocnosti však podle Mearsheimera (2001: 46) nelpí pouze na bezpečnosti státu. Přestože je to zájem prioritní, existují i další zájmy. Lze sem zařadit například snahu o humanitární pomoc nebo rozšíření některé ideologie, to se v historii ukazuje například na snaze USA vyvézt demokracii do světa během období studené války či snaze Sovětského svazu rozšířit ve světě komunismus. Světové mocnosti se také snaží ekonomicky prosperovat, mimo jiné i z toho prostého důvodu, že větší ekonomická síla se dá převést na větší sílu vojenskou. Tyto zájmy, které neleží přímo v bezpečnosti rovině, se s ní však mohou velice dobře doplňovat. Pro příklad z historie lze jako kombinaci realistických a ideologických důvodů uvést expanzi nacistického

Německa. To vpadlo do ostatních evropských zemí nejen z důvodu ryze realistických, tedy zvětšení svého územního celku, nárůstu průmyslových jednotek, počtu obyvatel-vojáků, ale i z důvodu ideologických tj. vyhlazování židů, sjednocení zemí pod totalitní režim/loutkové vlády, atd. Tyto důvody se v tomto případě s důvody realistickými vhodně doplňovaly. Zatímco ekonomické cíle jsou pro světové mocnosti důležité z důvodů již zmíněných, humanitární pomoc či intervence jsou v Mearsheimerově výkladu čímsi specifické. Přestože je na humanitární pomoc, případně, při značném porušování lidských práv, humanitární intervenci pohlíženo pozitivně jako na správné řešení, světové mocnosti se do těchto akcí příliš nehrnou, přestože jsou tyto akce levné, ve valné většině případů neznamenaají pro daný stát větší riziko a znatelně mohou napomoci image daného státu, který tím prokáže své morální kvality. Za zmínku stojí nechvalně proslulá americká akce v Somálském Mogadišu, ve které v roce 1993 zahynulo 18 amerických vojáků. Smrt těchto 18 vojáků zapříčinila nejen ukončení celé Somálské operace, ale také ovlivnila zahraniční politiku Spojených států na několik let dopředu. To posléze pocítili Tutsiové ve Rwandě v roce 1994, když se ocitli bez vnější pomoci sami proti genocidě ze strany majoritních Hutů. Spojené státy se po Somálské zkušenosti odmítly angažovat, přestože by to na jejich mocenské postavení nemělo žádný vliv (Mearsheimer 2001: 46–47).

2. 3 Koncept regionální mocnosti

Mnoho autorů definuje koncept regionální mnohdy odlišně. Barry Buzan a Ole Wæver (2004: 27–31) vysvětlují princip zařazování států do těchto kategorií tak, že státy, které mají vliv na světové dění v globálním měřítku, jsou označovány jako světové mocnosti. Regionální mocnosti jsou poté státy, které mají značný vliv na dění v daném regionu, ale tento vliv postrádají na globální úrovni. Buzan s Wæverem (2004: 31) na základě těchto měřítek řadí do regionálních mocností Brazílii, Indii, Izrael, Nigérii, Pákistán, Jižní Afriku, Saúdskou Arábii, Turecko a právě Írán.

Samuel Huntington (1999: 36) ve svém článku *The Lonely Superpower* sdílí podobný názor – regionální mocnosti mají velice silnou pozici v daném regionu světa, nejsou však schopny pozici či vliv dále globálně rozvinout po vzoru světových velmocí, kterými jsou Spojené státy.

Oyvind Østerud (1992: 12–13) uvedl několik hledisek, díky kterým by se koncept regionální mocnosti dokázal lépe specifikovat. Je to příslušnost k určitému světovému regionu, schopnost vojensky se prosadit či ubránit proti kterémukoli státu či koalici, která se proti němu může v regionu zformovat a má klíčový vliv na dění ve svém regionu.

Ve funkci regionální mocnosti můžeme sledovat i jakýsi model regionálního mírotvorce, který se snaží být policistou a zároveň i jakousi morální autoritou regionu. Regionální mocnost by měla být také schopna postavit se do čela daného regionu jako jeho lídr a to jak politický tak ekonomický. Stát, který je považován za regionální mocnost, by měl o pozici lídra aktivně usilovat a být schopen si pozici poté i udržet (Flemes 2007: 10-11).

Po konci studené války a rozpadu Sovětského svazu se tyto státy vyčlenily jako dostatečně vlivné na regionální úrovni, s globálním vlivem Spojených států se však měřit nemohly. Mezi úrovní regionálních mocností a Spojenými státy coby světovou mocností s obrovským globálním vlivem se však vytvořila další skupina. Státy, které měly na rozdíl od výše zmíněných regionální mocností navíc i dostatečný globální vliv. K těm Buzan s Wæverem (2004: 31) řadí Rusko, Čínu, Japonsko a Evropskou unii, kterou lze podle autorů považovat buď za entitu *sui generis* nebo za spojení státních subjektů Německa, Francie a Velké Británie coby zemí, které mají na praktický chod a fungování Evropské unie největší vliv.

Thomas Volgy (2011: 133–135) se snaží definovat regionální mocnost podle obdobného klíče, který využívá pro definování mocnosti světové¹. Tedy za využití nejen dat, která se zabývají vojenskou mocí, ale také ekonomikou státu a vlivem na daný region. Volgy (2011: 140–145) však spatřuje určitý rozdíl v chápání a vyložení těchto dvou konceptů, tedy světové a regionální mocnosti. Zatímco mocnost světová musí svými materiálními prostředky tj. vojenskou silou, silou ekonomiky, atd. převyšovat většinu zemí světa, regionální mocnosti stačí mocensky převýšit pouze země ve svém vlastním regionu. Zároveň také vyčleňuje speciální kategorii, tou je tzv. *regional challenger*. Je to stát, který sice všemi prostředky usiluje o pozici regionální mocnosti, ale svými materiálními zdroji či angažovaností v daném regionu nesplňuje

---

¹ viz kapitola 2. 2

kritéria určená pro kategorizaci regionálních mocností. Volgy (2011: 133–145) považuje regionální mocnosti za země, které se označují nejen za vedoucí státy daného regionu, na který mají značný vliv a snaží se ovlivnit místní dění. Také se však mohou snažit ovlivnit mezinárodní dění i mimo svůj region. Děje se tak i proto, že díky mocenské převaze těchto států nad ostatními státy z regionu, s nimi jednají státy, které je mocensky převyšují–tedy světové mocnosti. Ty tak činí proto, že si uvědomují vliv těchto zemí na region a díky pomoci těchto regionálních mocností mohou do regionu lépe zasáhnout a ovlivnit dění v něm.

Zřejmě nejvíce vyčerpávající analýzu faktorů, kterými se regionální mocnosti prezentují uvedl ve své práci Detlef Nolte (2007: 9–17), vedoucí GIGA institutu v Německu. Ten ve svém článku *How to compare regional powers: analytical concepts and research topics* uvedl, že regionální mocnost by měla mít za cíl stát se lídrem daného regionu, který je geograficky, politicky a ekonomicky vymezen a je schopen v regionu promítnout svoji moc na základě svých materiálních zdrojů (vojenských, demografických a ekonomických). S daným regionem je pak dlouhodobě politicky, kulturně či ekonomicky propojen a spřízněn a také jeho aktivity mají v regionu prokazatelné výsledky, kterými se dá změřit reálná působnost a vliv daného státního subjektu na region. Tato působnost či vliv na daný region by se měla projevovat například zprostředkováním veřejných statků, vlivem na jeho politickou, ideologickou či kulturní strukturu nebo geopolitické vymezení. Stát by měl zároveň být jakožto regionální hegemon uznáván a to nejen samotnými sousedními státy v regionu, ale hlavně státy, které ho mocensky převyšují–světovými velmocemi. Jako poslední bod pak Nolte uvádí nutnost členství v regionálních a mezinárodních fórech, sdruženích a organizacích, kde by měl daný státní subjekt reprezentovat a artikulovat zájmy vlastní i regionální a kde by v případě regionálních sdružení měl artikulovat i bezpečnostní agendu pro daný region (Nolte 2007: 9–17).

2. 4 Metodologická část

V následující části práce představím mnou zvolené teoretické koncepty, se kterými budu v nadcházející kapitole pracovat při jejich aplikaci na určené státy.

Koncepty světové mocnosti, které jsem představil v dřívější kapitole by se daly rozdělit do dvou skupin. Do jedné z nich patří koncept Johna Mearsheimera, který se ve svém konceptu zabývá hlavně vojenskou silou daného státu a je to pro něj určujícím kritériem pro kategorizaci světových mocností. Oproti němu další zmínění autoři, například Waltz, Flesher či Volgy se opírají ve své konceptualizaci světové mocnosti nejen o vojenskou sílu daného státu, ale také o další kritéria, podle kterých řadí země do kategorie světové mocnost. Těmi jsou pak ekonomická síla země a aktivita v mezinárodním dění. Z výše zmíněných autorů jsem si pro samotnou aplikaci konceptu světové mocnosti na Spojené státy zvolil koncept, který prezentoval ve svém díle Thomas Volgy. Autorem konceptu regionální mocnosti, se kterým budu v této práci pracovat v nadcházející kapitole je rovněž Thomas Volgy. Při výběru vhodného konceptu regionální mocnosti jsem přihlédl k faktu, že definice obou konceptů světové i regionální mocnosti se u Volgyho zakládají na podobných rámcových základech. Těmi jsou vojenská síla, která se zaměřuje na velikost armády, hodnota výdajů na zbrojení. Dalšími kritérii jsou pak stav a velikost ekonomiky dané země a vliv na celosvětové, respektive regionální dění. Tyto definice jsem vybral i proto, že díky jejich podobnosti se dají ve výsledku obě země lépe srovnat, co se týče jejich síly.

3 Zařazení mocností

3.1 USA jako světová mocnost

V předchozích kapitolách této práce jsem již zmiňoval, že Spojené státy patří mezi současné světové mocnosti. Tento jejich status vyplývá z toho, že disponují celou řadou mocenských zdrojů. Co se týče otázky vojenské síly, drží se Spojené státy stále na špici pomyslného žebříčku zemí světa (IISS 2014: 39). Spojené státy se pyšní co do počtu příslušníků vojenských sil jednou z největších armád na světě. Přímou v aktivní službě je 1 492 200 vojáků², v záloze pak je dalších 843 750 vojáků. Dalších 14 000 příslušníků je poté vedeno pod civilním statutem (IISS 2014: 42). Spojené státy mají

---

² Ti jsou pak dále dělení podle příslušnosti k jednotlivým typům jednotek. V regulérní armádě slouží 586 700 vojáků, u námořnictva 327 700, u letectva 337 250, u námořní pěchoty 199 350 a u pobřežní stráže 41 200 příslušníků (IISS 2014: 39).

vybudováno velké množství vojenských základen po celém světě. Těchto základen existuje dle odhadu Davida Viney (2015) z Americké univerzity ve Washingtonu okolo 800 a jsou ve více než 70 zemích světa. Pro ilustraci Velká Británie, Francie a Rusko mají v zahraničí dohromady zhruba 30 vojenských základen. Udržování těchto základen v zahraničí pak stálo v roce 2014 Spojené státy mezi 85–100 miliardami dolarů, dohromady se základnami a vojáky ve válečných zónách se cena zvýší na 160–200 miliard dolarů. Díky těmto údajům lze usuzovat, že pro Spojené státy není projektování moci ve světě nijak zásadním problémem. Lze to i historicky doložit například na množství vojenských intervencí. Podle Zoltána Grossmana (2014) Spojené státy mezi lety 1890–2014 intervenovaly 149 krát po celém světě. Pro tyto intervence měly Spojené státy různé důvody. Bojovaly v rámci širších vojenských koalic, v rámci misí NATO či OSN, nebo jen hájily své národní zájmy. Za posledních 30 let patří mezi nejvýznamnější místa, kde Spojené státy intervenovaly například Libye, Somálsko, Irák, Jugoslávie, Afghánistán, Sýrie, Jemen či samotný Írán.

S mocenským statutem Spojených států amerických se pojí také jaderné zbraně. Když Spojené státy použily jaderné zbraně proti Japonsku ve 2. světové válce domnívaly se, že by si mohly udržet jaderný monopol. Technologie a výrobní tajemství se však rychle rozšířily a dnes vlastní jaderné zbraně ve svém vojenském arzenálu celkem devět zemí světa. Ostatními zeměmi jsou Rusko, Velká Británie, Čína, Francie, Izrael³, Indie, Pákistán a Severní Korea. V současné době vlastní USA 7 100 jaderných hlavic, více vlastní již jen Rusko a to 7 700 (Arms Control Association 2015a).

Spojené státy spolu s dalšími 189 zeměmi podepsaly Smlouvu o nešíření jaderných zbraní. Spojené státy se v ní spolu s některými dalšími zeměmi, které mají jaderné zbraně ve svém arzenálu, tj. Rusko, Čína, Francie a Velká Británie zavázaly k postupnému snižování počtu jejich jaderných zbraní. Ostatní signatáři této smlouvy se zavázali k tomu, že nebudou usilovat o vývoj vlastních jaderných zbraní či jejich nákup. Zároveň se signatáři dohodli na podpoře využívání jaderné energie pro mírové účely. Jedinými státy, které tuto dohodu nepodepsaly, jsou Jižní Súdán, Indie, Izrael a Pákistán (Arms Control Association 2015b).

---

³ Izrael vlastnictví jaderného arzenálu nikdy oficiálně nepotvrdil, ani ho však nevyvrátil.

Dle zprávy Ministerstva obrany USA na rok 2015 (The White House 2015: 1–2) si ministerstvo vytyčilo do budoucna několik hlavních cílů. Mezi tyto cíle se řadí například ukončení války v Afghánistánu a podepsání bilaterální bezpečnostní dohody, která zabezpečí partnerství mezi vládami obou zemí, umožní malému množství amerických vojáků cvičit své afghánské protějšky a také umožní Spojeným státům zasáhnout proti zbytkům Al-Káidy na afghánském území. Dalším cílem je udržení si schopnosti efektivně projektovat moc ve světě, a v případě konfliktu, úspěšně zasáhnout, jak proti cizím státním útvarům, tak proti teroristickým hrozbám. Udržení jaderného arzenálu coby odstrašujícího vojenského prvku je dalším z cílů. V neposlední řadě také ministerstvo obrany podporuje vlastní vládu ve snaze vyvážit diplomatické, ekonomické a vojenské zdroje, které má vázané v asijsko-pacifickém regionu, se zdroji v jiných regionech světa. V neposlední řadě se k cílům ministerstva obrany řadí také snaha o postupné zavedení vojenské reformy, kdy by početně velkou armádu nahradila armáda menší, za to však s mnohem lepším vybavením. Za klíčové považuje ministerstvo obrany také udržení stávající podpory technologického vývoje, který přinese klíčové armádní inovace a dovolí zrenovovat některé současné zastaralé letouny či lodě. Za poslední cíl si ministerstvo stanovilo snahu o zachování finanční podpory pro rodiny armádních příslušníků, snahu o eliminaci sexuálních útoků v armádě a podporu programu pro zefektivnění návratu vojáků zpět do civilního života.

Celkový rozpočet Spojených států amerických na obranu byl v roce 2014–609,9 miliard dolarů. I když americké výdaje na obranu od roku 2010, kdy tvořily 720 miliard dolarů⁴ klesají, drží v současné době stále ve světě neotřesitelné prvenství v absolutní hodnotě vojenských výdajů⁵. Druhou a třetí příčku v žebříčku výdajů na zbrojení drží Čína a Rusko s 216,4 respektive 84,54 miliardami dolarů. Americký rozpočet na obranu lze srovnat se součtem obranných rozpočtů Číny, Ruska, Saúdské Arábie, Francie, Velké Británie, Indie a Německa dohromady. Tyto země jsou také (v tomto pořadí) dalšími zeměmi, které na obranu vydávají signifikantní finanční prostředky a obsazují po Spojených státech 2.–8. místo v již zmiňovaném žebříčku. Pro srovnání, odhadované výdaje zbytku světa tvoří dohromady 400–450 miliard

---

⁴ Historické maximum (Arms control center 2015).

⁵ Viz příloha č. 1.

dolarů. Celkově pak Spojené státy zabírají 34 % světových výdajů na obranu (Arms control center 2015). Kromě prostého číselného stanovení výdajů na obranu a jejich srovnání s ostatními zeměmi světa, lze také porovnat podíly výdajů na obranu s HDP dané země, tedy kolik procent ročního HDP pohltí tyto výdaje. Toto číslo činí podle údajů *Stockholm International Peace Research Institute* (SIPRI 2015) 3,5% HDP Spojených států. Z tohoto žebříčku lze vyčíst, že výdaje na obranu rovné 3,5% HDP nejsou v mezinárodním systému ničím neobvyklým. Největší podíl HDP v tomto žebříčku vynakládá na obranu Omán, a to 11,6% HDP, který je následován Saúdskou Arábií a Jižním Súdánem s 10,4% respektive 9,3% HDP. Spojené státy jsou poté se svými 3,5% HDP na 22. místě.

Spojené státy jsou také, co se ekonomického hlediska týče, právem řazeny mezi světové mocnosti. Ve světovém žebříčku podle hodnoty HDP za rok 2015, se Spojené státy s 17,97 tisíci miliard amerických dolarů řadí na třetí příčku, a to za Čínu, která zaujímá první místo v žebříčku a za Evropskou unii. HDP Číny a Evropské unie za rok 2015 je odhadováno na 19,51, respektive 19,18 tisíc miliard amerických dolarů (CIA 2016a). Spojené státy přitom dlouhodobě stály v čele tohoto světového žebříčku. Čína v roce 2014 vystřídala USA v čele žebříčku poprvé od roku 1872, kdy se země stala nejvýkonnější ekonomikou světa, na úkor Velké Británie. Je však otázkou, zda je žebříček zemí, který je hodnocen podle celkového HDP země, nejlepším možným kritériem pro stanovení největší světové ekonomiky. Tuto otázku si klade i Ben Carter (2014), který se tímto problémem zabýval ve svém článku pro BBC, nazvaném *Is China's economy really the largest in the world?* V tomto článku Carter tvrdí, že mnohem důležitějším ukazatelem pro srovnávání ekonomik, je převod HDP na obyvatele. Hlavní výhodu spatřuje v mnohem větší vypovídající hodnotě, například ohledně životní úrovně tamního obyvatelstva. Zároveň také poukazuje na předpoklady MMF, podle kterých by nárůst čínské ekonomiky, v měřítku celkového HDP měl před ekonomikou Spojených států nadále narůstat.

Pokud bychom tedy měli hodnotit výkonnost světových ekonomik podle přepočtu HDP na obyvatele, vrchní příčky tohoto žebříčku by vypadaly zcela odlišně. První tři místa tohoto žebříčku zabírají Katar, Lucembursko a Lichtenštejnsko se 145 000, 102 900 a 89 400 dolary na jednoho obyvatele. Spojené státy se v tomto

žebříčku posunuly až na 19. příčku s 56 300 dolary na obyvatele. Čína a Evropská unie klesly ještě hlouběji, Evropská unie se nachází na 44. místě s 37 800 dolary a Čína se nachází až na 112. místě se 14 300 dolary na obyvatele a je obklopena zeměmi, jakými jsou například Alžírsko, Kolumbie či Makedonie, které by zcela jistě nikdo za světové ekonomické mocnosti nepovažoval (CIA 2016b).

Co se týče otázky mezinárodních aktivit, můžeme zcela jistě Spojené státy zařadit mezi světové mocnosti. Spojené státy jsou členem nebo mají pozorovatelský status u 88 významných mezinárodních organizací a jsou členy významných uskupení sdružujících světové mocnosti, například G8, G20 atd. (CIA 2016c).

3. 2 Írán jako regionální mocnost

Hlavní vojenská síla Íránu netkví ve velikosti armády ve smyslu počtu vojáků, ale spíše v bojových zkušenostech jejích členů. Mnoho z jejích starších členů a vedení má bojové zkušenosti z iránsko-irácké války v 80. letech 20. století. Mladší členové armády či Íránských revolučních gard pak měli šanci získat cenné zkušenosti při četných cvičeních či bojových akcích v Sýrii, které byly většinou protipovstaleckého charakteru. V otázce modernosti vojenské techniky na tom není Írán nejlépe. Írán těžce poznamenalo zbrojní embargo, které na něj uvalilo OSN v lednu roku 2010. Přestože se Írán snažil takřikajíc držet krok s dobou a inovovat své zbraňové technologie, díky investicím do vlastního vojenského průmyslu, daří se mu to jen částečně, neboť je závislý na technologické pomoci zvenčí, co se týče otázky *hi-tech* vybavení. Íránský vojenský arzenál je ze značné části zastaralý. Íránské vojenské letectvo je zastaralé a mnoho jeho letadel je postupně rozebíráno na náhradní díly, které pak slouží k opravám zbylých letadel.⁶ Přestože se tedy Írán nemůže vojenskou silou rovnat světovým mocnostem, jakými jsou například Spojené státy či Rusko, velikost armády (na regionální poměry), bojová zkušenost jeho jednotek a jejich stabilní výsledky z bojových operací v regionu Blízkého východu nás utvrzuje ve faktu, že iránská vojenská moc je dostatečně veliká, při srovnání s ostatními zeměmi v regionu. Neschopnost Íránu držet krok s moderními konvenčními armádami světových

---

⁶ Díky zbrojnímu embargu lze vidět ohromný rozdíl mezi vojenským importem do Íránu a do zemí GCC, viz příloha č. 2.

mocností, je však také jedním z důvodů, proč se Írán v minulosti snažil o výrobu vlastních jaderných zbraní, coby odstrašujícího vojenského prvku. Íránská armáda celkově čítá na 523 000⁷ vojáků v aktivní službě, 40 000 vojáků, kteří jsou vedeni jakou členové paramilitárních jednotek a dalších 350 000 vojáků v záloze (IISS 2014: 318–319). Jak uvádí Anthony Cordesman z *United States Institute of Peace* (Cordesman 2015), íránské vojenské síly jsou díky neustále se navyšujícímu arzenálu balistických raket dostatečně silné, aby způsobily výrazné škody, kterémukoli sousednímu státu v regionu. Silnou stránku íránské armády pak spatřuje hlavně ve schopnosti vést asymetrické konflikty, a to jak skrze vlastní jednotky, tak pomocí prostředníků, kterými jsou různé ozbrojené skupiny (Hizballáh, Hamás, šíitské milice v Iráku a v dalších zemích Blízkého východu)⁸. Írán má také rozvinutý program na výrobu chemických zbraní a údajně vlastní i biologické zbraně.

Stanovení přesné číselné hodnoty íránského rozpočtu na obranu není zcela jednoduché, jak tomu je u mnoha jiných zemí. *The Military Balance* uvádí, že rozpočet Íránu v roce 2013 byl roven 17,7 miliardám amerických dolarů⁹ (IISS 2014). Podle Saeeda Ghasseminejada (Ghasseminejad 2015) z amerického *think tanku Foundation For Defense of Democracies*, je velice složité přesně stanovit číslo u Íránského obranného rozpočtu. Podle něj se v současné době díky dohodě se světovými mocnostmi, ohledně svého jaderného programu, a následovném zrušení embarga na dovoz zbraní do Íránu, podaří Íránu dosáhnout vytouženého zmodernizování svého vojenského arzenálu. Zároveň se Írán zavázal k zvýšení finanční podpory nejen pro Syrský režim Bašára Asada, ale také pro různé ozbrojené bojůvky, které Teherán podporuje. Tento příslib finanční pomoci autor vysvětluje na pozadí složitého systému financování Íránského rozpočtu na obranu. Ten je financován z několika zdrojů: zaprvé, je to oficiální rozpočet stanovený vládou, ten byl v roce 2014 stanoven na 10 miliard amerických dolarů (Ghasseminejad 2015). Zároveň však Írán čerpá finance do svého obranného rozpočtu ze svého ropného fondu, který by měl sloužit pro nečekané

---

⁷ Tito vojáci jsou poté rozděleni do jednotlivých jednotek podle následujícího klíče: 350 000 vojáků jsou členové regulérní armády, Íránské revoluční gardy pak mají 125 000 příslušníků, v námořnictvu a letectvu pak slouží 18 000, respektive 30 000 vojáků (IISS 2014).

⁸ Viz příloha č. 3.

⁹ Lze však sledovat markantní rozdíl ve financování armády oproti státům GCC, zvláště pak Saúdské Arábii, viz příloha č. 4.

a naléhavé výdaje. Tento ropný fond však podle autora není transparentní, pohyb peněz není dobře mapován, až na ojedinělé informace, uniklé skrze opoziční politické strany. V současné době, díky zrušení embarga, bude moci Írán prodat větší množství ropy, a peníze z tohoto obchodu se přidají do ropného fondu, který může být vybrán Íránskými revolučními gardami, které tento akt obhájí jako nutný, pro udržení bezpečnosti v zemi v současném chaotickém dění v regionu Blízkého východu. Třetím důvodem, proč je podle autora složité získat přesné číslo rozpočtu, je fakt, že Íránská armáda vlastní zhruba 20% akcií na Teheránské burze, kdy se cena těchto akcií odhaduje na 15–18 miliard dolarů. Zisky z obchodování s těmito akciemi se nedaní a jdou přímo na účet armády. Posledním, čtvrtým důvodem je poté činnost Íránských revolučních gard na černém trhu. Revoluční gardy se významně podílejí na pašování zboží a obchodu s drogami. Hodnota Íránské šedé ekonomiky se uvádí mezi 6–36% Íránského HDP, autor zde pracuje s průměrným odhadem 15%, které však přidají každoročně až 60 miliard dolarů. Z těchto peněz jde pak značná část právě na podporu obranného rozpočtu země¹⁰ (Ghasseminejad 2015).

Co se týče ekonomické úrovně Íránu s ohledem na jeho celkové HDP, leží Írán v žebříčku světových zemí pro rok 2015 na 20. místě s 1 380 miliardami amerických dolarů (CIA 2016a). V regionu Blízkého východu se dle tohoto žebříčku Írán řadí na třetí místo v žebříčku největších ekonomik. Prím drží Saúdská Arábie, která je na celkovém 15. místě s 1 680 miliardami dolarů a na místě druhém je Turecko, které si drží celkovou 18. pozici s 1 570 miliardami dolarů (CIA 2016a). Jak bylo již zmíněno v minulé podkapitole, celkový souhrn HDP dané země nemusí nutně být tím nejideálnějším a všeřikajícím měřítkem. Při přepočtu HDP na osobu si Írán v žebříčku znatelně pohorší. Zde se Írán ve statistice pro rok 2015 nachází až na 95. místě s 17 800 dolary na obyvatele. V tomto ohledu ho předstihuje značná část jeho regionálních sousedů. Tento žebříček vede Katar se 145 000 dolary na obyvatele. Dalšími sousedními státy z regionu Blízkého východu, které se v tomto žebříčku umístily před Íránem jsou například: Kuvajt, Spojené arabské emiráty, Saúdská Arábie, Bahrajn, Omán a Turecko (CIA 2016b).

---

¹⁰ Nutno dodat, že obranný rozpočet je značně nerovnoměrně rozdělen mezi jednotlivé druhy jednotek, přičemž nejvyšší procento získávají revoluční gardy - viz příloha č. 5.

4 Zahraniční politika Íránu a postoj vůči Spojeným státům

Pro další části této práce, zejména pro lepší pochopení vybraných konfliktů mezi Íránem a Spojenými státy, je třeba zmínit některé zásadní principy a nastavení zahraničních politik Íránu a USA.

Íránská zahraniční politika je ostře vymezena proti Spojeným státům. Je tomu podle Kennetha Katzmana (2016a: 5; 2016b: 48) z toho důvodu, jakým způsobem chápe Írán hrozby. Přestože se američtí představitelé nikdy nevyjádřili ve smyslu nutnosti změny režimu v Íránu, současný nejvyšší představitel Íránu, ajatolláh Sajjid Alí Chameneí¹¹, se nechal ve svých projevech slyšet, že Washington nikdy neuznal výsledky islámské revoluce a snaží se tyto výsledky zvrátit pomocí několika prostředků. Těmi jsou podpora domácí opozice, ekonomické sankce a podpora regionálních rivalů Íránu, tedy Izraele a Saúdské Arábie. Zároveň také Chameneí vyjadřuje obavu z případného zlepšení vztahů se Západem, které by mohlo do Íránu přinést nechtěné kulturní změny, které se neslučují s islámskými hodnotami, které Írán vyznává. Další hrozbu pak Teherán spatřuje ve stálé vojenské přítomnosti USA v Perském zálivu a na základnách na Blízkém východě. Toto prý dokazuje nepřátelství Spojených států a jejich skryté záměry zaútočit na Írán, pokud v budoucnu shledá Washington íránské chování jakkoliv nebezpečným.

USA také podle ajatolláha Chameneího a některých dalších představitelů režimu, již od 80. let skrytě financují protirežimní skupiny. Zvláštní pozornost pak získaly ty skupiny, které se profilyovaly jako pro-monarchistické. Za Obamovy administrativy se pak Írán setkal s kritikou vůči svému postupu proti opozici a protestům, které opozice pořádala. Ministryně zahraničí Spojených států Hillary Clintonová v roce 2011 obvinila Írán z pokrytectví, z důvodu podpory demonstrací v Egyptě, ale potlačování obdobných protestů ve své zemi. Obamova administrativa schválila sankce proti některým íránským představitelům za porušování lidských práv v Íránu a rovněž za podporu při potlačování protestů v Sýrii. Íránští představitelé jakoukoliv podporu Washingtonu íránské opozici vnímají a zároveň veřejně interpretují jako důkaz snahy Spojených států svrhnout současný íránský režim.

---

¹¹ Chameneí se stal duchovním vůdce Íránu v roce 1989, po smrti svého předchůdce ajatolláha Chomejního.

Teherán rovněž vnímá některé snahy USA o podporu demokratizace Íránu, jako zasahování do vnitropolitických záležitostí země, a tedy porušování vzájemné smlouvy, kterou obě země podepsaly v Alžíru v roce 1981¹². Mezi tyto snahy se řadí například finanční podpora USA, s cílem rozšířit v Íránu povědomí o moderních technologiích mezi obyvatelstvem, a tím přispět k podkopávání tamní internetové cenzury. Dalším programem financovaným Washingtonem je finanční podpora iránských aktivistů, která je však z důvodu jejich zatýkání namířena na nepolitické aktivity, například zdravotnictví, vědu a výzkum a televizní a rozhlasové vysílání, u kterých nehrozí takové riziko odhalení. Administrativa amerického prezidenta George W. Bushe se k iránské kritice vyjádřila v tom smyslu, že Washington nemá zájem iránský režim svrhnout, nýbrž jen pozměnit jeho chování (Katzman 2016b: 49–50).

Vlastní iránská zahraniční politika je již od roku 1979 ovlivňována myšlenkou islámské revoluce. V porevolučních letech se navíc Írán snažil vyvést revoluci do sousedních muslimských zemí. Upustil od toho až v 90. letech 20. století po zjištění, že tato aktivita samotný Írán naopak poškozuje, z důvodu narůstajících protiiránských nálad v regionu. Írán se snaží stavět do role ochránce či podporovatele utlačovaných v regionu Blízkého východu. Za utlačované se v rétorice Teheránu označují zvláště Palestinci, kteří nemají vlastní stát a jsou utlačováni Izraelem, potažmo pak jeho hlavním spojencem, USA. Spojené státy a Západ obecně pak Írán obviňuje z vměšování se do záležitostí suverénních zemí na Blízkém východě a to za pomoci intervencí a snahy o ekonomickou dominanci. Za příklad intervence Západních zemí pak Teherán označuje například právě vznik samostatného státu Izrael, který připravil Palestinské obyvatelstvo o svá legitimní práva. Další utlačovanou skupinou jsou pak šíité, kteří jsou podprezentováni a ekonomicky znevýhodňováni sunnitskou většinou v mnoha zemích Blízkého východu¹³ (Katzman 2016a: 6).

Katzman (2016a: 6–8) ve své práci jmenuje některé důležité znaky národních zájmů, které spolu s revoluční ideologií utvářejí zahraniční politiku Teheránu. Írán je, podle jeho představitelů, důležitá mocnost v regionu Blízkého východu, která podle

---

¹² Více o Alžírské smlouvě viz kapitola 5. 1.

¹³ Viz příloha č. 6.

nich má právo být takto chápána a označována. Je tomu tak z důvodu dlouhé historie nezávislosti této země a vyvinuté společnosti. Íránští představitelé to kontrastují s historií dalších zemí regionu Bahrajnem, Kuvajtem, Katarem či SAE, které mnohdy získaly svoji nezávislost až v 60.–70. letech 20. století. Autor také uvádí na některých případech ochotu Teheránu jednat zcela odlišně, než je jeho zvykem ve většině případů na Blízkém východě. Činí tak z důvodu svých geopolitických zájmů. Teherán je například ochoten podpořit Arménii, jejíž obyvatelstvo je z většiny křesťanské, před Ázerbájdžánem, kde naopak dominují šíitští muslimové, které ve většině případů Írán podporuje. Ázerbájdžán pak Teherán nepodporuje, z důvodu snahy o narušení přeshraničního nacionalismu, který je patrný u početné menšiny Azerů, kteří žijí především v Severo-západní části Íránu. Zároveň se také Teherán vyvaroval podpory islámských hnutí ve středoasijských republikách, z obavy konfliktu s Ruskem, které si v této oblasti nadále drží značný vliv. Rusko je také nejdůležitější dodavatel zbraní a moderních technologií pro Írán a také jednou z mála zemí, která spolu s Íránem podporují syrský režim Bašára Asada. V Íránu v současné době také existuje podstatně rozdílný vnitrostátní pohled na zahraniční politiku. Jinými slovy, rozdílné názory má nejvyšší náboženský představitel ajatolláh Chameneí, velitelé revolučních gard a stoupenci tvrdé linie proti umírněným představitelům státu, například současnému prezidentu Hasanu Rúháním. Autor to uvádí na příkladu plurality názorů právě na Spojené státy. Zatímco ajatolláh Chameneí zastává konzistentní názor, že se Washingtonu nedá důvěřovat a je proto třeba nastavit íránskou zahraniční politiku podle toho, Rúhání je naopak přesvědčen, že by Írán neměl mít žádné permanentní nepřátele a Teherán by měl být v otázce zahraniční politiky více pragmatický.

5 Současný postoj Spojených států vůči Íránu

Již od islámské revoluce v roce 1979 vnímají Spojené státy Írán jako klíčovou bezpečností hrozbu. Je tomu tak z důvodu jaderného programu i dlouhodobému postoji Teheránu, který se profiluje silně protiamericky a staví se proti americkým cílům v regionu Blízkého východu. Podle Jamese Clappera (2016: 10; 28–29), ředitele

National Intelligence, představuje Írán stálou hrozbu pro národní zájmy USA, z důvodu podpory regionálních teroristických a vojenských hnutí a podpoře syrského režimu Bašára Asada. Írán je, podle autora, největším státním sponzorem terorismu, který svým tokem vojenské a ekonomické pomoci spřízněným ozbrojeným skupinám neustále rozdmýchává krize v regionu Blízkého východu. Teherán sám sebe označuje, dle autora, za vůdce tzv. osy odporu, ve které se, krom Íránu nachází i Sýrie a některé ozbrojené skupiny, například libanonský Hizballáh a irácké šiitské milice. Cílem této osy odporu je zastavení vlivu USA, Saúdské Arábie a Izraele na Blízkém východě, podpora spojenců Teheránu a boj proti expanzi Islámskému státu. Přestože došlo mezi Spojenými státy a Íránem k dohodě o iránském jaderném programu, podle autora, se pohled některých iránských zastánců tvrdé linie, včetně duchovního vůdce Chameneího, nezmění. Dokládá to tvrzeními Chameneího, který uvedl, že tato dohoda slouží pouze k infiltraci vlivu USA do Íránu. Po těchto projevech se navíc vzedmula vlna perzekucí novinářů a podnikatelů, kteří byli podezřelí z vazeb na Západ. Tímto měl, pak podle autora, Chameneí demonstrovat prezidentu Rúhánímu a dalším umírněným politikům fakt, že otevírání se Západu nebude tolerováno. Dodává poté, že i přes společnou dohodu s USA, se Teherán stále drží svých regionálních mocenských ambicí. Týden před podpisem společné smlouvy pak Írán provedl test nových balistických raket s dlouhým doletem a publikoval informace o svých domácích programech na výrobu moderních zbraní a ponorek, s cílem odstrašit případné nepřátele a posílit vliv a prestiž v regionu.

Mnoho administrativ amerických prezidentů vyjádřilo možnost vojenského zásahu USA proti Íránu. Ten by mohl nastat podle Katzmana (2016b: 37–39) ve třech případech. Prvním, by byl pokus Íránu stát se státem s plnohodnotným jaderným programem, který by umožňoval výrobu jaderných zbraní, Druhou možností, by byl vojenský útok Teheránu, či jen samotná příprava takového útoku, na americké spojence na Blízkém východě, například na Izrael či některé země v Perském zálivu. Třetím scénářem, je pak vojenský zásah proti Íránu v případě snahy Teheránu o přerušování volného obchodu a pohybu s ropou, coby strategickou surovinou v oblasti Perského zálivu. Jakákoliv vojenská akce proti Teheránu, by se však pravděpodobně neobešla bez podpory arabských států v Perském zálivu. Těmito státy se myslí skupina

šesti států a to: Saúdské Arábie, Kuvajtu, Bahrajnu, Ománu, Kataru a SAE, které v roce 1981 zformovaly, v obavě před rozšířením iránsko-irácké války, Radu pro spolupráci arabských států v Zálivu, označovanou také zkratkou GCC. Právě tato aliance se po pádu režimu Saddáma Husajna, a tedy faktické destrukci dřívější vojenské síly Iráku, orientuje spíše na Írán a s ním spojována rizika¹⁴.

Toto strategické partnerství mezi Spojenými státy na jedné straně, a státy GCC na straně druhé, se na Blízkém východě projevuje zejména v operacích, které se snaží omezit vliv Íránu v regionu. Tyto operace Spojené státy přímo organizují a vedou, či v nich figurují jen jako řadoví podporovatelé. Mezi tyto operace se podle Kennetha Katzmana (2016b: 39–41) řadí například logistická a informační podpora, kterou dodává USA Saúdské Arábii v boji proti šíitským rebelům v Jemenu. Šíitští rebelové, oproti tomu, naopak získávají materiální podporu z Íránu. Spojené státy rovněž pomáhaly blokovat některé dodávky zbraní šíitským rebelům, které jim Teherán poslal po moři. V Sýrii podporují členské státy GCC rebely, kteří bojují proti režimu Bašára Asada, který je silně podporován Ruskem a Íránem. Podle USA je sesazení Bašára Asada z čela země, součástí plánu, na poražení Islámského státu. Přestože Írán rovněž bojuje proti Islámskému státu, není součástí koalice, vedené Spojenými státy. Soustředí se pak především na boj proti Islámskému státu na území Iráku, než na boj proti IS v Sýrii. Mezi státy koalice, kterou vede Washington, jsou i členské země GCC, některé z nich však odmítají zasáhnout do bojů proti IS na území Iráku, z důvodu tamní šíitské vlády, která úzce spolupracuje s Íránem, a chová se represivně vůči iráckým sunnitům.

5. 1 Islámská revoluce v roce 1979 a jednání o propuštění rukojmí

Jak již bylo uvedeno v úvodu práce, vzájemné vztahy Spojených států a Íránu se rapidně zhoršily na konci 70. let 20. století. Nálady v iránské společnosti byly již od roku 1953 značně protiamerické. V roce 1953 svrhla CIA tehdejšího iránského premiéra Mosaddeka, který však měl značnou podporu u obyvatelstva, s cílem upevnit

---

¹⁴ Za tato rizika státy GCC považují podněcování nepokojů mezi menšinovými šíity, například v Saúdské Arábii či Bahrajnu. Více viz kapitola 6. 1.

moc v zemi, pod vládu proamerického šáha Pahlavího. Tyto protiamerické nálady pak v zemi sílily zejména díky kruté, autokratické vládě šáha a vyvrcholily, když dosavadní vůdce země šáh Pahlaví opustil svou zemi a odjel do exilu. Vůdcem Íránu se tak de facto stal ajatolláh Chomejní, vůdce teologické opozice v zemi, i přestože po svém návratu z exilu nezískal ve vládě žádnou oficiální funkci. Když Spojené státy přijaly šáha Pahlavího z „humanitárních“ důvodů, aby se v New Yorku mohl podrobit léčbě rakoviny, tušila administrativa prezidenta Cartera, že se tato akce neobejde bez íránské odezvy. Přestože tehdejší íránský premiér Mehdí Bazargán ujišťoval Carterovu administrativu, že zajistí bezpečnost diplomatické mise Spojených států v Íránu, nestalo se tak. Namísto toho vnikl 4. listopadu 1979 dav íránských studentů na ambasádu Spojených států v Teheránu a obsadil ji, spolu se zhruba stovkou jejích pracovníků, které vzal jako rukojmí. Odpovědí Carterovy administrativy na zajištění pracovníků ambasády bylo zmrazení majetku u všech íránských účtů, v celkové hodnotě zhruba 6 miliard dolarů, ukončení dodávek zbraní a také zavedení embarga na dovoz Íránské ropy. Íránský premiér se snažil zajistit propuštění rukojmích. Ve svých jednáních však nebyl úspěšný, a později sám rezignoval. Zmíněné sankce se však v daném momentu neukázaly jako příliš účinné, neboť Írán si již po změně režimu dovoz zbraní ze Spojených států rovněž nepřál a o vývozu ropy Írán také neuvažoval, a to již jen z toho prostého důvodu, že množství ropy, které bylo v Íránu vytěženo, nestačilo ani Íránu samotnému. Americký prezident Carter ve svých projevech neustále uváděl jako hlavní prioritu, získání všech rukojmí do bezpečí, a byl zcela otevřen vyjednávání s Teheránem. Íránská strana však nebyla schopna přijít se seznamem požadavků, které musí Spojené státy splnit, výměnou za rukojmí, dříve než v únoru roku 1980. Do té doby však byla, na příkaz ajatolláha Chomejního, propuštěna zhruba polovina rukojmí, šlo pak většinou o ženy a afroamerické pracovníky ambasády (Ambrose – Brinkley 2011: 148; 292–298; Nikou 2016).

Sestavení seznamu požadavků trvalo ze strany Íránu přes čtvrt roku. Bylo to způsobeno častými personálními změnami na pozici íránského premiéra a také prací na islámské ústavě Íránu. Teprve, když byl v lednu roku 1980 zvolen do prezidentského úřadu Abú al-Hasan Baní Sadr, byly oznámeny všechny íránské požadavky. Těmito požadavky bylo vydání šáha Pahlavího zpět do Íránu, kde by ho

čekalo trestní stíhání a rovněž by byl jeho majetek rozdělen mezi íránský lid. Spojené státy by se musely omluvit za své dosavadní působení v Íránu a slíbit, že už nebudou nadále zasahovat do vnitřních íránských záležitostí. Tyto požadavky se ukázaly jako nesplnitelné hned z několika důvodů. Zaprvé samotný šáh Pahlaví odcestoval ze Spojených států přes Panamu do Egypta, kde mu poskytl azyl prezident Sadát. Spojené státy se rovněž nehodlaly omluvit za své dřívější činnosti v Íránu, na místo toho pohrozily vydáním nových sankcí. Přestože prezident Baní Sadr přislíbil urychlené propuštění rukojmí, hlavní slovo měl ajatolláh Chomejní, který trval na splnění všech daných podmínek. Díky neoblomnému chování ze strany Teheránu, se prezident Carter rozhodl zpretrhat veškeré diplomatické styky s Íránem. Sedmého dubna roku 1980 vyhostil všechny íránské diplomaty a zavedl úplné ekonomické embargo vůči Íránu. Zároveň také vydal rozkaz, k pokusu o osvobození rukojmí za pomoci armády (Ambrose – Brinkley 2011: 298–299; Bakhash 2015; Nikou 2016).

Samotná vojenská operace proběhla 25. dubna téhož roku, byla však špatně naplánována i uskutečněna a jeden z rozhodujících vlivů měla také písečná bouře. V součtu všech těchto okolností, zemřelo při akci osm amerických vojáků. Samotný ajatolláh Chomejní připisoval zásluhu boží pomoci. Na opačné straně z toho vyvodil důsledky americký ministr zahraničí Cyrus Vance, který na svůj post rezignoval. Pokrok v otázce amerických rukojmí v Íránu se nabídl až v polovině roku 1980. Po úmrtí šáha Pahlavího 27. července, vydal ajatolláh Chomejní prohlášení, ve kterém zveřejnil čtyři podmínky, při jejichž splnění budou rukojmí propuštěna. Tyto podmínky se rámcově shodovaly s podmínkami dřívějšími, až na pár výjimek. Za nejdůležitější výjimku je pak považováno vyškrtnutí nutnosti omluvy Spojených států za své dřívější působení v Íránu. Carterova administrativa byla otevřena jednání s Íránem na základě těchto požadavků. Carter oznámil, že zruší ekonomické sankce, navrátí Íránu peníze, které byly zamraženy v amerických bankách a normalizuje s ním diplomatické vztahy, výměnou za propuštění rukojmí (Ambrose – Brinkley 2011: 298–300; Bakhash 2015; Nikou 2016).

Do tohoto jednání však zasáhlo ještě několik vnějších vlivů, které výrazně ovlivnily celý výsledek jednání. Zaprvé, to byl vpád vojsk sousedního Iráku do íránské

provincie Chúzistán, po čemž následovalo vzájemné vyhlášení války mezi oběma zeměmi. Zadruhé, v amerických prezidentských volbách se schylovalo k prohře dosavadního prezidenta Cartera, jehož protivníkem byl republikánský kandidát Ronald Reagan. Ten ve svých předvolebních projevech označoval Íránce za barbary a zločince. Na základě těchto projevů vznikla v Íránu opodstatněná obava, že by po své případné inauguraci mohl Reagan přímo vojensky intervenovat do Íránu, s cílem osvobodit rukojmí za použití síly. Při současném válečném střetu s Irákem, si toto nemohl již Írán dovolit. Ajatolláh Chomejní se proto tajně dohodl s Reaganem. V této dohodě bylo stanoveno, že pokud Írán propustí rukojmí až po prezidentských volbách, dodají Spojené státy Íránu zbraně, výměnou za propuštění rukojmí. Ajatolláh Chomejní, který za stávající situace nutně zbraně potřeboval pro boj proti Iráku, s danou nabídkou souhlasil. Ajatolláh Chomejní se však pokoušel stále dohodnout i se současným prezidentem Carterem. Tomu učinil 21. prosince roku 1980 nabídku, kde navrhoval výměnu amerických rukojmí, za 24 miliard dolarů ze zmrazených íránských fondů. Tato nabídka byla smetena ze stolu tehdejším americkým ministrem zahraničí Edmundem Muskiem, který ji označil jako přehnanou, ale zároveň byl otevřený tomuto typu směny, tedy rukojmí za peníze. Po několika dalších odmítnutých částkách, které Írán za rukojmí požadoval, a s blížícím se datem 20. ledna 1981, kdy mělo dojít k inauguraci prezidenta Reagana, se Írán, takřka v poslední den funkčního období prezidenta Cartera, se Spojenými státy dohodl. Mezi oběma státy, za podpory Alžírka, které figurovalo jako mediátor, došlo 19. ledna 1981 v Alžíru k podpisu smlouvy. V této smlouvě se Teherán zavázal k propuštění rukojmí a Washington se zavázal k nevměšování se do vnitřních záležitostí Íránu, ke zrušení ekonomických sankcí a bude považovat íránský dluh USA za splacený. Finální obchod měl podobu výměny rukojmích za 8 miliard dolarů, které pocházely ze zmrazených íránských účtů. Hlavními postavami, které stály za touto dohodou, byl na americké straně náměstek ministra zahraničí Warren Christopher a alžírský ministr zahraničí Mohammed Benyahia, který fungoval jako mediátor (Ambrose – Brinkley 2011: 300–304; Bakhsh 2015; The New York Times 1981; Nikou 2016).

Na příkladu tohoto konfliktu, můžeme sledovat rozdílnost v přístupu jednotlivých aktérů k dané situaci. Spojené státy, coby světová mocnost se snažily

udržet vliv v Íránu, který býval po dlouhou dobu jejich věrným spojencem. Přílišným zasahováním do vnitřního chodu země, se však nálada civilního obyvatelstva brzy obrátila proti nim. Když šáh emigroval, a země se stala teokracií, jejíž obyvatelstvo a vládnoucí složky státu byly protiamericky orientované, eskaloval konflikt natolik, že obyvatelstvo obsadilo výsadní diplomatické místo Spojených států, tedy ambasádu i s jejími zaměstnanci. Spojené státy se coby silná světová mocnost snažily projektovat svůj vliv do dané oblasti, a to i vojenskou silou, viz neúspěšný pokus prezidenta Cartera o osvobození rukojmí uvedený výše. Přestože byl tento pokus neúspěšný, lze tvrdit, že pokud by Spojené státy nebyly světovou mocností, která je schopná projektovat svou moc takřka na celém světě, díky své silné a moderní armádě, kterou si opět může dovolit financovat jen díky stabilní a silné ekonomice, tak by se o ozbrojené osvobození rukojmí nepokusily, a spokojily by se pouze s přijutím všech požadavků, které jim druhá strana, tedy Írán poručí. Zároveň se však lze dívat na tento incident jako na selhání Spojených států a na další projev¹⁵ jejich slábnoucí moci, oproti konci druhé světové války, kdy byly, díky monopolnímu vlastnictví jaderné zbraně, světovou velmocí. Na Íránu lze pozorovat schopnost adekvátně reagovat na vyvolanou agresi, lze to vidět na případu vstoupení do války s Irákem. Přesto však Írán v čele s ajatolláhem Chomejmím znal svých limitů, uvědomoval si hrozbu, kterou spatřoval v bojovné rétorice Ronalda Reagana a snažil se vyhnout střetu s mnohem silnější mocností, který by nemohl v dané situaci vyznít pro Írán dobře, a raději se později smířil s navrácením zmrazených financí, výměnou za navrácení rukojmí do jejich vlasti.

6 Analýza vybraných konfliktů

6. 1 Konflikt americko-iránských vztahů k Saúdské Arábii

Jak již bylo uvedeno v úvodu, jedním z hlavních zájmů Spojených států na Blízkém východě je také udržení dobrých vztahů se svými spojenci, mezi které patří

---

¹⁵ Za předešlý projev slábnoucí moci v mezinárodním systému, by se dal považovat válečný konflikt ve Vietnamu.

například Izrael či Saúdská Arábie. Také již bylo uvedeno, že Írán podporuje různá ozbrojená hnutí např. Hizballáh či v minulosti Hamás, ať už materiálně či pomocí cvičení jejich jednotek. Tato hnutí se zdatelně vymezují proti některým stávajícím aktérům Blízkého východu. Jak Hizballáh, tak Hamás, se jak v minulosti, tak v současné době aktivně vymezují proti Izraeli. Zde lze tedy sledovat další konflikt zájmů obou zemí, které jsou předmětem této práce, Íránu coby významného podporovatele těchto hnutí a Spojených států, které naopak podporují své spojence v regionu Blízkého východu v boji proti těmto hnutím (Cordesman 2015).

Samotná islámská revoluce v roce 1979 nepostihla pouze Írán, ale měla značný vliv i na další státy na Blízkém východě. Téměř současně s obsazením americké ambasády v Teheránu v listopadu 1979, se v Saúdské Arábii vzedmula vlna protestů šíitské části obyvatelstva. Zároveň bylo obsazeno jedno z nejsvětějších míst islámu, a to Velké mešity v Mekce. Tu obsadilo přes 400 ozbrojenců, kteří byli většinou rovněž šíité (Kraus 2014: 80–81). Saúdský král Chálid bin Abd al-Azíz na tento projev agrese zareagoval velice rychle a nemilosrdně, a vyslal proti ozbrojencům armádu. Při útoku na mešitu zemřelo 127 vládních jednotek a 117 rebelů, zbytek rebelů byl uvězněn a zhruba 70 z nich bylo veřejně sřato, jako varování před podobnými činy do budoucna. „Chomejní hned veškeré akce saúdské vlády označil za službu americkým vojákům a západnímu světu a zřizení v Saúdské Arábii nazval americkým zkorumpovaným islámem" (Dilip Hiro cit. dle Kraus 2014: 81). Tento incident však nebyl zdaleka osamocen. Téhož roku se v Saúdské Arábii rozpoutaly nepokoje, kterých se zúčastnilo zhruba 200 000 šíitů. Šíitům se dostalo politické podpory ze strany ajatolláha Chomejního. Šíitští protestující požadovali zastavení dodávek ropy Spojeným státům, vyjádření podpory pro islámskou revoluci v Íránu a ukončení diskriminace šíitské menšiny v Saúdské Arábii. I tyto nepokoje byly postupně potlačeny. Když se však šíitské protesty přenesly i do následujícího roku 1980, rozhodla se Saúdská Arábie snížit vystupňované napětí v zemi sadou ekonomických reforem a investicemi do regionů země, kde převládali šíité (Kraus 2014: 81). Jedním z důležitých aktérů, který se vymezoval proti Saúdské Arábii a potažmo i proti Spojeným státům, je saúdkoarabská odnož Hizballáhu, často také označovaná jako *Hizballáh al Hidžáz*. Tato skupina, která vznikla v 80. letech 20. století, se nejvíce „proslavila" svým

útokem na americkou vojenskou základnu v saúdskoarabském Chobaru v roce 1996. Tento teroristický útok si vyžádal 19 mrtvých Američanů a na 400 zraněných. Spojené státy spolu se Saúdskou Arábií z něj viní skrze *Hizballáh al Hidžáz* právě Írán, kvůli jeho údajnému financování, výcviku vojáků a dokonce přímému plánování celého útoku, o kterém musely vědět špičky Íránského režimu (Leonnig 2006). Americký soud dokonce přímo rozhodl o vinně Íránu s tím, že musí uhradit rodinám zabitých amerických vojáků 254 milionů dolarů. Írán však tyto peníze nikdy neuhradil (Kraus 2014: 81–82; Leonnig 2006).

V polovině 80. let animozita mezi Saúdskou Arábií a íránským režimem vrcholila. Ajatolláh Chomejní politicky i finančně podporoval šíitskou minoritu v Saúdské Arábii. To se projevovalo například vyvěšováním ofenzivně laděných plakátů po celé Saúdské Arábii, které ji označovaly jako kolaboranta, se zruďnými režimy v Izraeli a Spojených státech, a nabádaly obyvatele, aby se přidali k podpoře islámské jednoty a podpory ajatolláha Chomejního, tedy potažmo Íránu. Saúdská Arábie odpověděla na tuto propagandu omezením možného počtu íránských občanů, kteří mohli navštívit Mekku, coby součást *hadždže*¹⁶. Chomejní v odpovědi na toto omezení vyzval poutníky k vyvolávání nepokojů. Íránští poutníci na to zareagovali tím, že začali nosit na své pouti do Mekky zbraně. Tyto vzrůstající tenze mezi oběma státy vyvrcholily řadou ozbrojených konfliktů mezi armádou Saúdské Arábie a íránskými poutníky, během kterých zahynulo řádově několik stovek až tisíc lidí, a rozvázáním diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi. Vztahy obou zemí se zlepšily až po Irácké invazi do Kuvajtu, kdy se pozměnilo politické uspořádání regionu a posléze v 21. století, kdy se pozornost Íránu přesunula na sousední Irák, který byl zmítán občanskou válkou. Postupně se diplomatické vztahy mezi oběma zeměmi opět normalizovaly (Kraus 2014:82–83). V současné době se však vzájemné vztahy Íránu a Saúdské Arábie opět zhoršily. Došlo k tomu 2. ledna roku 2016 po popravě Nimra Bákira al-Nimra, šíitského klerika, který byl hlasitým kritikem saúdskoarabského režimu. Byl popraven z údajných důvodů podpory teroristických činů, které se udály v Saúdské Arábii mezi lety 2003–2006. Významný íránský duchovní ajatolláh Ahmad

---

¹⁶ Muslimská pout' do Mekky, jeden ze základních pilířů islámu (Kraus 2014:82).

Chatámí se k rozsudku vyjádřil s tím, že odvěta za tento čin by mohla ukončit vládu saúdskoarabské královské rodiny (BBC 2016; Slawson 2016).

Lze vysledovat několik příčin vzniku animozity mezi Íránem a Saúdskou Arábií. Zaprvé, je to základní rozdělovací linie, a tou je samotné náboženství. Zatímco v Íránu dominuje šíitský islám, v Saúdské Arábii to je islám sunnitský. Z výše uvedeného rozdílu poté vznikají různé formy sektářského násilí, které jsou výše také popsány. Druhým důvodem, který je příčinou animozity vztahů obou zemí, je jejich zcela rozdílný vztah ke Spojeným státům. Zatímco Írán zastává od roku 1979 ke Spojeným státům negativní až nepřátelský stav – viz podkapitola věnující se islámské revoluci a situaci s rukojmími, Saúdská Arábie je dvorním spojencem a důležitým obchodním partnerem Spojených států v regionu Blízkého východu. Toto je ze strany Íránu vnímáno velmi negativně.

Spojené státy navázaly diplomatické a obchodní styky se Saúdskou Arábií v roce 1933. Stalo se tak poté, co saúdskoarabský zakladatel Abd al-Azíz ibn Saúd přiřknul koncese na těžbu ropy ve východní části země americké firmě Standard Oil. Přednost dal americké společnosti před evropskými, právě z důvodu obavy před kolonizací země, což například viděl u sousedního Iráku a Íránu, kde operovaly právě evropské společnosti. V historii se Saúdská Arábie mnohokrát názorově střetla se Spojenými státy nad různými tématy, rozcházely se kupříkladu v otázce Izraele či událostí Arabského jara v roce 2011. Na vzájemný vztah těchto dvou zemí to však nemělo nějaký větší destruktivní vliv. Z ekonomického hlediska jsou obě země dlouhodobě provázány. Příkladem může být ropné odvětví průmyslu. Čtyři americké společnosti¹⁷ založily v roce 1944 arabsko-americkou ropnou společnost, zkráceně Aramco, kterou díky saúdskoarabským zásobám nerostných surovin proměnily v největšího světového exportéra ropy. Saúdská Arábie postupně skoupila podíly ostatních firem, a od roku 1980 patří společnost Aramco pouze Saúdské Arábii. Aramco však stále čile obchoduje s americkými energetickými firmami, které zde mají své obchodní zájmy. Díky tomu, že má Saúdská Arábie největší světové zásoby ropy,

---

¹⁷ Krom již zmíněné společnosti Standard Oil to byly společnosti Texaco, Exxon a Mobil (Council on Foreign Relations 2015).

je jedním z největších aktérů, kteří ovlivňují situaci na mezinárodním ropném trhu. To je také důvodem proč je ochrana Saúdské Arábie, potažmo dalších spřátelených exportéru ropy v oblasti Perského zálivu, dlouhodobě klíčovým prvkem americké zahraniční politiky (Council on Foreign Relations 2015; Schiavenza 2015). Pro představu, Spojené státy importovaly za rok 2015 ze Saúdské Arábie 386 054 Mbbl¹⁸ ropy, to se rovná více jak třetině celkového importu ropy z členských států OPEC (U.S. Energy Information Administration 2016). Saúdská Arábie je rovněž největším obchodním partnerem Spojených států na Blízkém východě. Celková hodnota exportu Spojených států do Saúdské Arábie za rok 2014 byla rovna 18,7 miliardám dolarů, opačným směrem putovalo zboží v hodnotě 47 miliard dolarů (Blanchard 2016: 32–33).

Jak již bylo řečeno, ochrana Saúdské Arábie a dalších spřátelených exportéru ropy je prioritou zahraniční politiky Spojených států již od doby 2. světové války. V dobách studené války se Saúdská Arábie stala také důležitým blízkovýchodním partnerem proti Sovětskému svazu. Do roku 1979 tuto úlohu zastával na Blízkém východě právě Írán. Události z roku 1979 tomu však učinily přítrž. Saúdská Arábie sehrála klíčovou roli ve vojenské koalici, kterou vedly Spojené státy proti iráckému režimu Saddáma Husajna, když obsadil sousední Kuvajt. Na území Saúdské Arábie byla také umístěna značná část amerických vojáků, kteří se podíleli na operaci Pouštní bouře v roce 1991. Toto se však stalo trnem v oku mnoha konzervativně smýšlejícím představitelům islámu jak v Saúdské Arábii, tak i v zahraničí, Írán nevyjímaje. Ti považovali jednání Saúdské Arábie za nemuslimské a podbízející se Západu. Saúdská Arábie také byla společně s Pákistánem a Spojenými státy výrazným podporovatelem afghánských mudžáhidů v boji proti sovětským okupantům v letech 1979–1989. Ze Saúdské Arábie plynuly do Afghánistánu nejen peníze a materiální pomoc, ale také tisíce dobrovolníků, mezi nimiž byla například také budoucí hlava teroristické skupiny Al-Kajda, Usáma bin Ládín. Saúdská Arábie byla v roce 2014 největším importérem zbraní ze Spojených států, kdy předpoklad celkové sumy obdržené za prodej zbraní a armádní techniky Saúdské Arábie pro rok 2015 byl 9,8 miliard amerických dolarů.

---

¹⁸ Jednotka Mbbl označuje tisíc barelů ropy.

Spojené státy také cvičí saúdskoarabské jednotky a fungují v zemi jako bezpečnostní poradci (Council on Foreign Relations 2015).

Vztahy Spojených států a Saúdské Arábie se neobešly bez problémů. Spojené státy kritizovaly Saúdskou Arábii za některé její činy či politiku, například porušování občanských práv ve vztahu k ženám nebo velice přísný výklad islámu. V nedávné době se naopak Saúdská Arábie negativně dívala na dohodu o íránském jaderném programu se Spojenými státy, ke které nebyla v raných fázích v roce 2013 vůbec pozvána. Podle Saúdské Arábie se také Spojené státy nepostavily za bývalého egyptského prezidenta Husního Mubaraka, a současně nevynaložily více úsilí při sesazení současného syrského prezidenta Bašára Asada, který je velkým spojencem Íránu (Council on Foreign Relations 2015).

Pro Saúdskou Arábii představují íránská regionální politika a íránský jaderný program jedny ze současných bezpečnostních problémů, které v regionu Blízkého východu spatřuje. Saúdská Arábie vnímá íránskou zahraniční politiku jako součást sektářské agendy, která má za cíl posílit šíitské muslimy na úkor sunnitů na Blízkém východě. Írán oproti tomu kritizuje Saúdskou Arábii z přesně opačné agendy, zároveň je pak kritický k americké spolupráci s GCC¹⁹. Za problematickou vnímá Saúdská Arábie podporu Sýrie pod vládou Bašára Asada. Když se v roce 2013 rozhodovalo o syrském programu na výrobu chemických zbraní a o jejich prokázaném použití, stavěla se Saúdská Arábie za vojenskou intervenci proti syrskému režimu. Saúdská Arábie se rovněž obává sblížení vztahů mezi Íránem a Spojenými státy, jelikož by to mohlo do budoucna ohrozit vzájemné vztahy mezi Saúdskou Arábií a Spojenými státy a zároveň posílit asertivitu Íránu, při jeho počínání v regionu Blízkého východu (Blanchard 2016: 16–20).

6. 2 Konflikt ohledně íránského jaderného programu

Pro Spojené státy, a nejen je, představoval Írán po dlouhou dobu bezpečnostní riziko také díky svému jadernému programu. Ten se začal vyvíjet ještě v druhé

---

¹⁹ GCC je zkratkou pro Gulf Cooperation Council, tedy Radu pro spolupráci arabských států v Zálivu.

polovině 50. letech za vlády šáha Pahlaviho. Během 80. let se program na výrobu jaderných zbraní zintenzivnil. Důvodem byla válka mezi Íránem a sousedním Irákem. Program na výrobu jaderných zbraní pak existoval a nadále se rozvíjel, vedle jaderného programu pro mírové účely, napříč 90. lety 20. století, a i počátkem 21. století. Přestože Írán v roce 1968 podepsal Smlouvu o nešíření jaderných zbraní, ve které se zavázal k tomu, že nebude usilovat o zisk jaderné zbraně, a bude využívat svůj jaderný program pouze k mírovým účelům, nedělo se tak. Íránští představitelé existenci jaderného programu pro vojenské účely dlouhodobě tajili a popírali, přestože Mezinárodní agentura pro atomovou energii-MAAE, již od roku 2003 představila značné množství důkazů, které dokazovaly jeho existenci (Albright – Stricker 2015; Nikou 2015).

MAAE se začala íránským jaderným programem blíže zabývat poté, co íránská opoziční skupina *The National Council of Resistance of Iran* v roce 2002 oznámila, že Teherán zbudoval na svém území dva tajné komplexy. Jedním z nich byla výzkumná laboratoř v Natanzu, kde navíc docházelo k obohacování uranu, druhým komplexem pak byla továrna na výrobu těžké vody²⁰. Íránský prezident Chatámí se později k existenci obou komplexů veřejně přiznal, a jako znak transparentnosti pozval do země inspektory z MAAE. Íránský úřad pro jadernou energii poté na jaře roku 2003 prezentoval plány svých komplexů na půdě OSN, a ujišťoval ostatní státy, že Teherán neusiluje o výrobu jaderné zbraně. Později téhož roku však našli inspektoři z MAAE v několika komplexech stopy vysoce obohaceného uranu, který se využívá ve zbraňových systémech. Teherán tyto zprávy opět popřel a uvedl, že tyto stopy musí pocházet z vybavení importovaném cizími státy. Prezident Chatámí se vyjádřil v tom smyslu, že Írán nepotřebuje jaderné zbraně, a ani o ně neusiluje, ale touží být silnou zemí, která má *know-how* a moderní technologie, které by to umožnily. MAAE vydala na podzim Teheránu ultimátum, že musí zastavit proces obohacování uranu a povolit důkladné inspekce svých komplexů. Írán toto ultimátum přijal, avšak v Teheránu vyšly na protest do ulic tisíce lidí. Ani pozdější důkladné inspekce neodhalily plány Íránu na výrobu jaderné zbraně. Írán pak, na konci roku 2004, podepsal společně s Velkou

---

²⁰ Těžká voda má odlišné fyzikální vlastnosti než běžná voda, a používá ke zpomalování neutronů a chlazení jaderných reaktorů. V těchto reaktorech pak lze využívat běžný neobohacený uran (Česká televize 2016).

Británií, Francií a Německem Pařížskou dohodu, kde se zavázal k volnému přístupu dalších inspekcí MAAE a zastavení obohacování uranu, výměnou za uznání práva Teheránu, užívat jadernou energii k mírovým účelům evropskými mocnostmi (Albright – Stricker 2015; Nikou 2015).

Administrativa prezidenta Bushe se v roce 2005 vymezila proti Íránskému odmítnutí inspekcí některých íránských komplexů. Prezident Bush uvedl, že vojenská intervence proti Íránu je stále jednou z možností, pokud Írán nevpustí do těchto komplexů inspektory z MAAE. Americký postoj vůči Íránu se vystupňoval o rok později, když nově zvolený íránský prezident Mahmúd Ahmadínežád opětovně spustil činnost komplexů, zabývajících se obohacováním uranu a výrobou těžké vody. Spojené státy obvinily Teherán, ze snahy vyrobit plutonium, které je předpokladem k výrobě jaderné zbraně. Zároveň prezident Bush schválil 2.října roku 2006 *Iran Freedom Support Act*, který uložil sankce všem státům, či firmám, které by napomáhaly Teheránu s jeho jaderným programem. Obdobně zareagovala OSN, která přijala rezoluci s číslem 1737, která zakázala dovoz jakýchkoliv technologií do Íránu, které souvisí s jaderným výzkumem. Během následujících dvou let přijaly USA a OSN další sankce proti Íránu, zejména na dovoz zbraní, z důvodu pokračujícího jaderného programu (Albright – Stricker 2015; Nikou 2015).

Postoj Washingtonu vůči íránskému jadernému programu se příliš nezměnil ani po nástupu do funkce nově zvoleného prezidenta Baracka Obamy. Poté co Írán zamítl několik návrhů OSN na řešení problematické otázky svého jaderného programu, vydal americký kongres v roce 2010 další vlnu sankcí proti Íránu. Ta byla tentokrát namířena proti firmám, které se podílejí na těžbě ropy v Íránu, nebo investují do tamního energetického sektoru. Po vzoru USA se s další vlnou sankcí přidala později téhož roku i EU. Když v roce 2011 přišla MAAE se zprávou, podle které se Írán může i nadále pokoušet o vývoj jaderné zbraně, sankční cyklus EU a Spojených států se opakoval. Sankce v tomto případě postihly jedince a firmy spojené s íránským jaderným programem a firmy, které dodávaly Íránu zpracovanou ropu. Podobný cyklus se opakoval i během následujících dvou let. Když v roce 2013 nabídl americký viceprezident Joe Biden Teheránu bilaterální jednání, setkal se s odmítavým postojem

od ajjatonláha Chameneího, který oznámil, že vyjednávání s USA nic nevyřeší. Proto se obrátil prezident Obama na nově zvoleného íránského prezidenta Hasana Rúháního, který, na rozdíl od svého předchůdce Ahmadínežáda, nebyl konzervativce, ale patřil mezi reformní představitele íránského režimu. Právě toto jednání mělo i symbolický charakter, šlo o první přímou komunikaci mezi prezidenty obou zemí od revoluce v roce 1979. Právě s nástupem nového íránského prezidenta Rúháního nabrala jednání o jaderném programu Íránu nový směr. Již po půl roce funkčního období nového prezidenta, se Írán dokázal alespoň částečně dohodnout s ostatními zeměmi ze skupiny P5+1²¹. Během dohody v Ženevě došly obě strany k dohodě, nazvané Společný komplexní akční plán. V tomto plánu se Teherán zavázal k snížení množství svého obohaceného uranu a zastavení prací na reaktoru v Araku. Washington a EU oplátkou zruší některé sankce namířené proti íránskému režimu. Vzájemná jednání a dojednávání detailů tohoto plánu trvala až do 20. července 2015, kdy obě strany ohlásily dojednání finální podoby tohoto plánu. Tato dohoda nabrala platnost až 16. ledna letošního roku, kdy USA, OSN a EU zrušily značné množství sankcí proti Teheránu, výměnou za íránské plnění ujednaného plánu, pod dohledem inspektorů z MAAE (Albright – Stricker 2015; Nikou 2015).

7 Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat vztahy mezi Íránem a USA v určeném výzkumném období, tedy mezi lety 1979–2015, se zaměřením na vybrané konflikty mocenských, bezpečnostních a ekonomických zájmů obou zemí v regionu Blízkého východu. Pro splnění vytyčeného cíle bylo nutné si nejprve nadefinovat základní teoretické koncepty, se kterými jsem později dále pracoval. V teoreticko-metodologické části práce jsem proto pracoval s vymezením konceptu moci, konceptu světové mocnosti a konceptu regionální mocnosti, kde jsem nejprve představil některé základní definice od různých autorů a posléze jsem v metodologické části zvolil některé z nich a jejich zvolení odůvodnil. Přiklonil jsem se k výkladu konceptu

---

²¹ V této skupině jsou kromě Francie, Velké Británie a Německa, tedy zemí, které s Íránem vyjednávaly již od roku 2003, také Čína, Rusko a Spojené Státy (Arms Control Association 2014).

světové mocnosti podle Thomase Volgyho, který jako hlavní kritéria uvádí vojenskou sílu a vyspělou ekonomiku. Porovnáním těchto kritérií s dalšími státy světa se poté můžeme přesvědčit, zda se opravdu jedná o světovou mocnost. V práci jsem pak tento koncept aplikoval ve třetí kapitole na Spojené státy, u kterých existoval předpoklad, že roli světové mocnosti naplní. Po aplikaci uvedených kritérií a porovnání s dalšími státy světa lze bezpečně říci, že Spojené státy světovou mocností opravdu jsou. Mnou zvolený koncept regionální mocnosti pochází rovněž od Thomase Volgyho, který v něm pracuje s obdobnými kritérii, jako u konceptu světové mocnosti, tedy vojenskou silou a vyspělou ekonomikou. Zároveň také uvádí, že by regionální mocnost měla v těchto kritériích být schopná převýšit ostatní země v regionu. Pokud toho v některé kategorii není schopna, avšak o pozici regionální mocnosti přesto usiluje, například nastavením své zahraniční politiky, označuje jí Volgy coby *regional challenger*. Po aplikování konceptu regionální mocnosti na Írán, a porovnání těchto kritérií s některými dalšími státy v regionu Blízkého východu, jsem došel k závěru, že Írán není v současné době plnohodnotnou regionální mocností. Je tomu tak především z důvodu podfinancované a špatně vybavené armády, kde v porovnání s ostatními zeměmi, zejména Saúdskou Arábií, Írán ztlačně pokulhá. Je tomu tak z důvodu sankcí, které Západ na Írán uvalil, a které po dlouhou dobu brzdily jeho vývoj. Označil bych proto Írán v současné době za již zmíněného *regional challenger*, z důvodu nastavení zahraniční politiky Íránu, který o pozici regionální mocnosti na Blízkém východě dlouhodobě usiluje. Po zrušení některých sankcí, z důvodu úspěšné dohody se Západem ohledně jaderného programu, k čemuž v nedávné době došlo, lze navíc očekávat nárůst investic do armádního průmyslu, a tedy posílení vojenské moci. Díky tomu by se mohl Írán v blízké době regionální mocností opravdu stát.

Ve druhé polovině práce se zabývám analýzou vzájemných konfliktů, s cílem odpovědět na výzkumnou otázku, kterou jsem v úvodu práce stanovil: *Jaké byly příčiny vybraných konfliktů mocenských, ekonomických a bezpečnostních zájmů obou zemí v určeném zkoumaném období?* Počáteční příčinu animozity mezi oběma státy, lze hledat právě v roce 1979, kdy proběhla islámská revoluce, která trvale změnila zahraničněpolitickou orientaci země. Nový režim pod vedením ajatolláha Chomejního se ostře vymezil proti Spojeným státům. Během nastalé krize, kdy iránské studenty obsadili americkou ambasádu a zajali rukojmí, se rozběhla snaha obou zemí nalézt společné řešení této krize. V průběhu těchto jednání se však situace vyostřila natolik,

že Washington kompletně přerušil diplomatické styky s Teheránem. Toto lze brát jako jeden z nejdůležitějších historických milníků vzájemných vztahů obou zemí. Příčinu vzájemných antipatií lze vysledovat také v nastavení zahraničních politik obou zemí. Teherán se vymezuje proti jakémukoliv vlivu USA a Západu obecně na Blízkém východě. V tomto vlivu spatřuje hrozbu nechtěných kulturních změn, které nejsou slučitelné s islámskými hodnotami, které Írán vyznává. Zároveň se obává stálé vojenské přítomnosti Spojených států na území Blízkého východu, jelikož to považuje za známku nepřátelství a agrese. Washington podle Teheránu jen čeká na záminku, po které by do Íránu mohl vojensky vpadnout a zvrátit následky islámské revoluce, kterou nikdy neuznal. USA rovněž financuje, byť nepřímo, některé opoziční skupiny, což je podle Teheránu dalším znakem vměšování se do vnitřních záležitostí Teheránu a snahy Washingtonu rozvrátit íránský režim.

Oproti tomu Washington, ale i jeho spojenci, dlouhodobě spatřují v Teheránu bezpečnostní riziko kvůli jeho jadernému programu. Írán si svůj jaderný program střežil, držel své komplexy v tajnosti a mnohdy odmítl vpustit mezinárodní inspektory k jejich prohlídce, přestože navenek neustále tvrdil, že nemá o vojenský jaderný program zájem. Až dlouhodobé a neustále se zostřující sankce, společně se změnou politické reprezentace Íránu, v podobě reformního prezidenta Rúháního, přiměly Írán zasednout k jednacímu stolu a společně s dalšími zeměmi přijmout dohodu ohledně svého jaderného programu, která zaručila jisté uvolnění vztahů mezi Teheránem a Washingtonem. Předmětem americko-íránských sporů na Blízkém východě je také jejich vztah k Saúdské Arábii. Zatímco pro USA je Rijád dlouhodobě hlavním spojencem na Blízkém východě, se kterým je pojí důležité obchodní styky, zvláště pak díky transakcím s ropou a zbraněmi, pro Írán je Saúdská Arábie trnem v oku. Je to způsobeno několika faktory, jednak vazbou na USA, tedy od roku 1979 zneprátelenou zemi, ale hlavně potlačuje Rijád podle Teheránu tamní šíitskou menšinu, kterou Írán podporuje a staví se, podobně jako Spojené státy, proti spřátelenému režimu Bašára Asada v Sýrii. Další konflikt vznikl mezi Washingtonem a Teheránem díky íránské podpoře různých šíitských ozbrojených skupin jako byl v minulosti například Hamás nebo libanonský Hizballáh, který se rozšířil do několika zemí Blízkého východu a vytvořil v nich své odnože, například saúdskoarabský nebo irácký Hizballáh. V současné době podporuje Írán také šíitské ozbrojené skupiny například v Jemenu, Bahrajnu či Iráku. Společným cílem všech těchto skupin je co největší omezení vlivu

USA na Blízkém východě. Rovněž se tyto skupiny také vymezují vůči americkým spojencům v regionu Blízkého východu a mnohdy se při tom uchylují k teroristickým činům. Washington samozřejmě podporuje své spojence v boji proti těmto ozbrojeným skupinám a zde tedy vzniká další příčina konfliktu mezi Washingtonem a Teheránem.

V práci jsem došel k závěru, že přestože nastalo v současné době mírné zlepšení vztahů mezi oběma zeměmi, zvláště díky novému iránskému prezidentovi Rúháním a jeho snaze o uvolnění zahraniční politiky Teheránu, tak příčiny konfliktů, které jsem v této práci sledoval, ve většině případů i nadále přetrvávají. Díky tomu pak můžeme předpokládat, že stávající animozita mezi oběma zeměmi, jen tak do budoucna nezmizí.

8 Seznam pramenů a literatury

Albright, David – Stricker, Andrea (2015). *The Iran Primer: Iran's Nuclear Program. United States Institute of Peace.* December 2015 (<http://iranprimer.usip.org/resource/irans-nuclear-program>, 15. 4. 2016).

Ambrose, Stephen E. – Brinkley, Douglas G. (2011). *Rise To Globalism: American Foreign Policy Since 1938* (New York: Penguin Group).

Arms Control Association (2014). *History of Official Proposals on the Iranian Nuclear Issue* (https://www.armscontrol.org/factsheets/Iran_Nuclear_Proposals, 17. 4. 2016).

Arms Control Association (2015a). *Nuclear Weapons: Who Has What at a Glance* (<https://www.armscontrol.org/factsheets/Nuclearweaponswhohaswhat>, 10. 3. 2016).

Arms Control Association (2015b). *Timeline of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons* (<http://www.armscontrol.org/factsheets/Timeline-of-the-Treaty-on-the-Non-Proliferation-of-Nuclear-Weapons-NPT#Top>, 10. 3. 2016).

Bakhash, Shaul (2015). *The Iran Primer: The Seven Presidents. United States Institute Of Peace.* August 2015 (<http://iranprimer.usip.org/resource/seven-presidents>, 16. 3. 2016).

BBC (2016). *Sheikh Nimr al-Nimr: Figurehead Shia cleric* (<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-35214413>, 25. 3. 2016).

Blanchard, Christopher M. (2016). *Saudi Arabia: Background and U.S. Relations. Federation Of American Scientists.* 5. 2. 2016 (<https://fas.org/sgp/crs/mideast/RL33533.pdf>, 26. 3. 2016), s. 1–37.

Buzan, Barry – Wæver, Ole (2004). *Regions and Powers The Structure of International Security* (Cambridge: Cambridge University Press).

Carter, Ben (2014). *Is China's economy really the largest in the world?. BBC.* 16. 12. 2014 (<http://www.bbc.com/news/magazine-30483762>, 12. 3. 2016).

CIA (2016a). *The World Factbook: GDP-Purchasing Power Parity* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2001rank.html#us>, 12. 3. 2016).

- CIA (2016b). *The World Factbook: GDP-Per Capita* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2004rank.html#us>, 12. 3. 2016).
- CIA (2016c). *The World Factbook: International Organization Participation* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2107.html>, 12. 3. 2016).
- Clapper, James R. (2016). Worldwide Threat Assessment. *US Intelligence Community*. 9. 2. 2016 (http://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/Clapper_02-09-16.pdf, 7. 4. 2016), s. 1–33.
- Cordesman, Anthony H. (2015). The Iran Primer: The Conventional Military. *United States Institute Of Peace*. August 2015 (<http://iranprimer.usip.org/resource/conventional-military>, 14. 3. 2016).
- Council on Foreign Relations (2015). *CFR Backgrounders: U.S.-Saudi Relations* (<http://www.cfr.org/saudi-arabia/us-saudi-relations/p36524>, 25. 3. 2016).
- Česká televize (2016). *Írán snížil zásoby těžké vody a plní dohodu o omezení jaderného programu* (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/svet/1707883-iran-snizil-zasoby-tezke-vody-a-plni-dohodu-o-omezeni-jaderneho-programu>, 17. 4. 2016).
- Dahl, Robert (1957). The Concept of Power. *Behavioral Science* 2 (3), s. 201–215
- Drulák, Petr (2003). *Teorie mezinárodních vztahů* (Praha: Portál).
- Flemes, Daniel (2007). *Conceptualising Regional Power in International Relations: Lessons from the South African Case* (Hamburg: German Institute of Global And Area Studies).
- Ghasseminejad, Saeed (2015). Iran's military budget is going to get a huge boost from the nuclear deal. *Business Insider* 30. 10. 2015 (<http://www.businessinsider.com/irans-military-budget-is-going-to-get-a-huge-boost-from-the-nuclear-deal-2015-10>, 15. 3. 2016).
- Grossman, Zoltán (2014). *From Wounded Knee To Syria: A Century Of U.S. Military Interventions* (<http://academic.evergreen.edu/g/grossmaz/interventions.html>, 14. 3. 2016).
- Huntington, Samuel P. (1999). The Lonely Superpower. *Foreign Affairs* 78 (2), s. 35–49.

IISS (2014). *The Military Balance 2014* (London: IISS).

Katzman, Kenneth (2016a). Iran's Foreign Policy. *Federation of American Scientists*. 29. 1. 2016 (<https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/R44017.pdf>, 7. 4. 2016), s. 1–40.

Katzman, Kenneth (2016b). Iran: Politics, Gulf Security, and U.S. Policy. *Federation of American Scientists*. 30. 3. 2016 (<https://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL32048.pdf>, 7. 4. 2016), s. 1–57.

Kraus, Josef (2014). *Íránský státní terorismus: Od Chomejního po Ahmadínežáda* (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Leonnig, Carol D. (2006). Iran Held Liable in Khobar Attack. *The Washington Post*. 23. 12. 2006 (<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/12/22/AR2006122200455.html>, 24. 3. 2016).

Morgenthau, Hans J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (New York: Alfred A. Knopf).

Nikou, Semira N. (2015). The Iran Primer: Timeline of Iran's Nuclear Activities. *United States Institute Of Peace*. December 2015 (<http://iranprimer.usip.org/resource/timeline-irans-nuclear-activities>, 15. 4. 2016).

Nikou, Semira N. (2016). The Iran Primer: Timeline of Iran's Foreign Relations. *United States Institute Of Peace*. February 2016 (<http://iranprimer.usip.org/resource/timeline-irans-foreign-relations>, 16. 3. 2016).

Nolte, Detlef (2007). *How To Compare Regional Powers: Analytical Concepts And Research Topics* (Hamburg: German Institute of Global And Area Studies).

Østerud, Oyvind (1992). Regional Great Powers. In: Neumann, Iver B. ed., *Regional Great Powers in International Politics* (Basingstoke: St. Martin's Press), s. 1–15.

Schiavenza, Matt (2015). Why the U.S. Is Stuck With Saudi Arabia. *The Atlantic*. 24. 1. 2015 (<http://www.theatlantic.com/international/archive/2015/01/why-the-us-is-stuck-with-saudi-arabia/384805/>, 25. 3. 2016).

Slawson, Nicola (2016). Saudi execution of Shia cleric sparks outrage in Middle East. *The Guardian*. 2. 1. 2016 (<http://www.theguardian.com/world/2016/jan/02/saudi-execution-of-shia-cleric-sparks-outrage-in-middle-east>, 25. 3. 2016).

Stockholm International Peace Research Institute (2015). *SIPRI Military Expenditure Database* (http://www.sipri.org/research/armaments/milex/milex_database/milex-data-1988-2014, 11. 3. 2016).

The Center for Arms Control And Non-Proliferation (2015). *U.S. Defense Spending Vs. Global Defense* (<http://armscontrolcenter.org/u-s-defense-spending-vs-global-defense-spending/>, 10. 3. 2016).

The New York Times (1981). *Text of agreement between Iran and The U.S. to resolve the hostage situation* (<http://www.nytimes.com/1981/01/20/world/text-of-agreement-between-iran-and-the-us-to-resolve-the-hostage-situation.html?pagewanted=all>, 25. 3. 2016).

The White House (2015). *Department of Defense* (<https://www.whitehouse.gov/sites/default/files/omb/budget/fy2015/assets/defense.pdf>, 10. 3. 2016), s. 1–6.

U.S. Energy Information Administration (2016). *Petroleum & Other Liquids: U.S. Imports by Country of Origin* (https://www.eia.gov/dnav/pet/pet_move_impcus_a2_nus_ep00_im0_mbb1_a.htm, 25. 3. 2016).

Vine, David (2015). Where in the World Is the U.S. Military?. *Politico*. Červenec–Srpen 2015 (<http://www.politico.com/magazine/story/2015/06/us-military-bases-around-the-world-119321>, 13. 3. 2016).

Volgy, Thomas J. et al (2011). *Major Powers And The Quest For Status In International Politics* (New York: Palgrave Macmillan).

Waisová, Š. (2009). *Úvod do studia mezinárodních vztahů* (Plzeň: Aleš Čeněk).

Waltz, Kenneth (1979). *Theory of International Politics* (Reading MA: Addison-Wesley).

Zarif, Mohammad Javad (2014). What Iran Really Wants. *Foreign Affairs*. 17. 4. 2014 (<https://www.foreignaffairs.com/articles/iran/2014-04-17/what-iran-really-wants>, 12. 4. 2016).

9 Resumé

The main goal of this theses is to analyze mutual relations between US and Iran in given time period, with further aim to discover the roots of some of the chosen conflicts between these two powers, which is also my research question. The time period which I have chosen is in-between years 1979 and 2015. I have chosen this time frame because of the Islamic revolution in 1979, which has led to full cessation of diplomatic relations, that still persist to this date.

The thesis is divided into theoretical and empirical section with numerous chapters in both of them. The goal of the theoretical section is to define basic conceptual framework in the field of international relations such as concept of power, concept of great power and concept of regional power. Both concepts of regional and great power I am later applying in the empirical section on Iran and US respectively. Chapters that follows the application of theoretical concepts deals with foreign policy settings of both US and Iran in the Middle East region and how Iran perceives US as a threat and vice versa. The final two chapters of empirical section are dealing with selected conflicts of interests of both powers. First chapter is dedicated to conflict of Iranian-American relations towards Saudi Arabia. Where for US Saudi Arabia is major ally and economic partner in Middle East, in particular because of the oil and weapon trade. Whilst for Iran Saudi Arabia is a major regional rival, that is oppressive against Shia minority, which majorly Shia populated Iran hardly bears. The last chapter in the empirical sections describes Iran's nuclear program, that US and its allies perceives as an impending threat to their national security and the conjoint effort of P5+1 countries in order to land a deal with Iran regarding the nuclear program and Western sanctions against Tehran.

We can conclude that some of the roots of conflicts between Iran and US are: US strategic interests in the region of Middle East that includes defense of its allies such as Saudi Arabia, which also serves as a another interest because of the oil trade and the fact that US perceives Iran's nuclear program and Tehran's material help to Syrian regime of Bashar al-Assad and some of their proxies, such as Hezbollah and Shia militias in Iraq, Bahrain and Yemen as a security threat. Meanwhile from the Iran

point of view some of the roots of conflicts that can be identified are Tehran's aversion against Western influences in the Middle East, which collides with its own conservative Islamic culture, the fact that US military bases in Middle East are considered a threat for Iran, that still believes US wants to military intervene into their country and overthrow the current regime, the oppression of Shia minorities in many majorly Sunni populated countries that are backed by US and the final fact that Iran simply wants to be recognized as a legitimate regional power, with its long tradition of independency without any external interferences into Tehran's internal affairs.

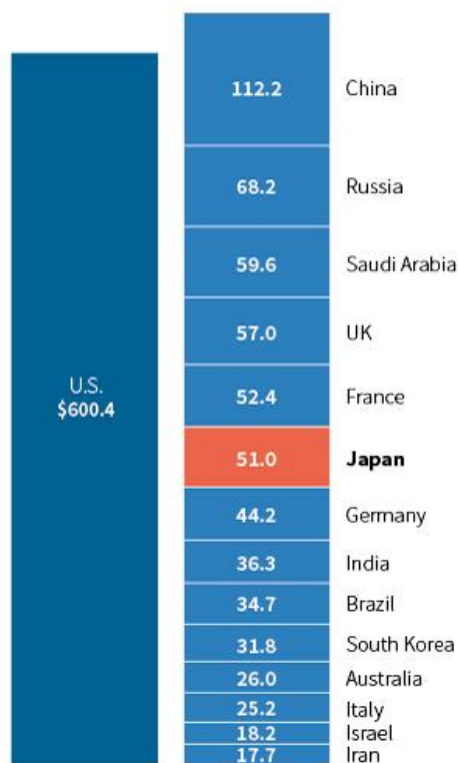
10 Přílohy

Příloha č. 1: Graf zobrazující špičku žebříčku výdajů na obranu.

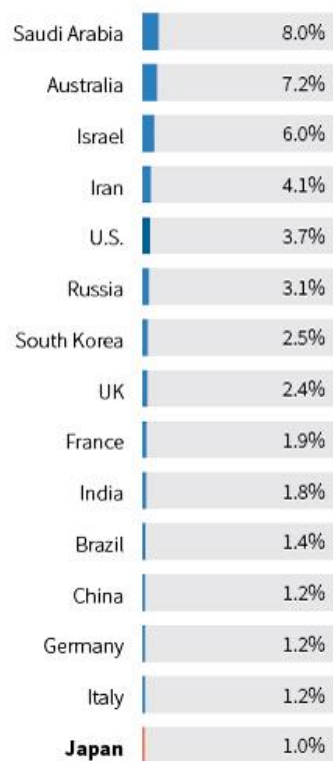
Defense budgets

Top 15 countries by military spending.

Defense budgets in 2013 - in billions of dollars

And as percentage of GDP

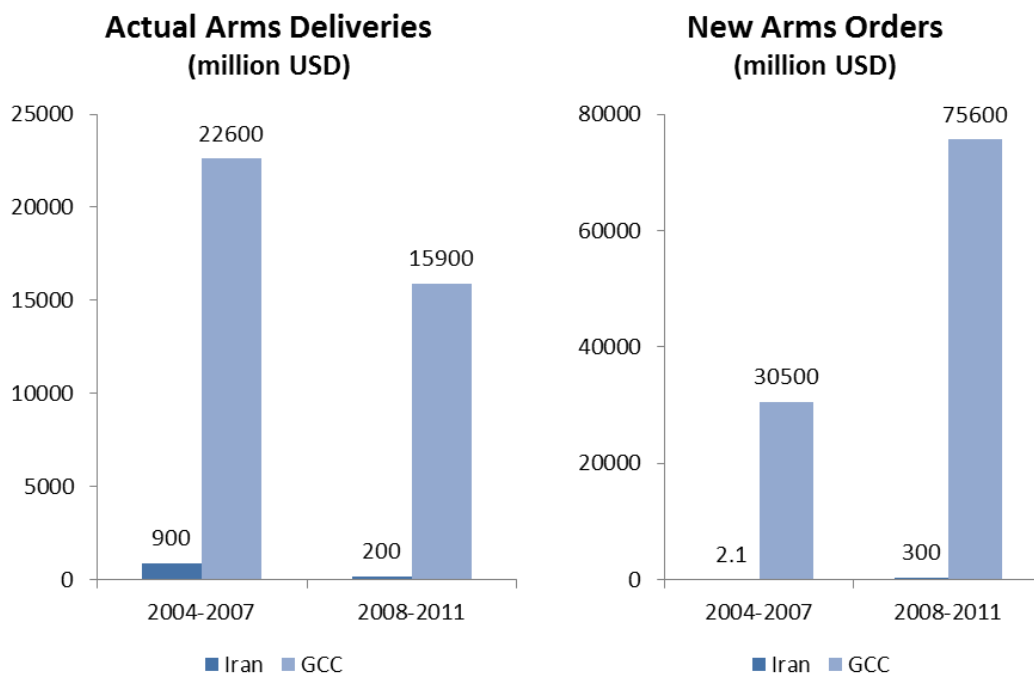
Source: Military Balance 2014

C. Inton, 10/09/2014

REUTERS

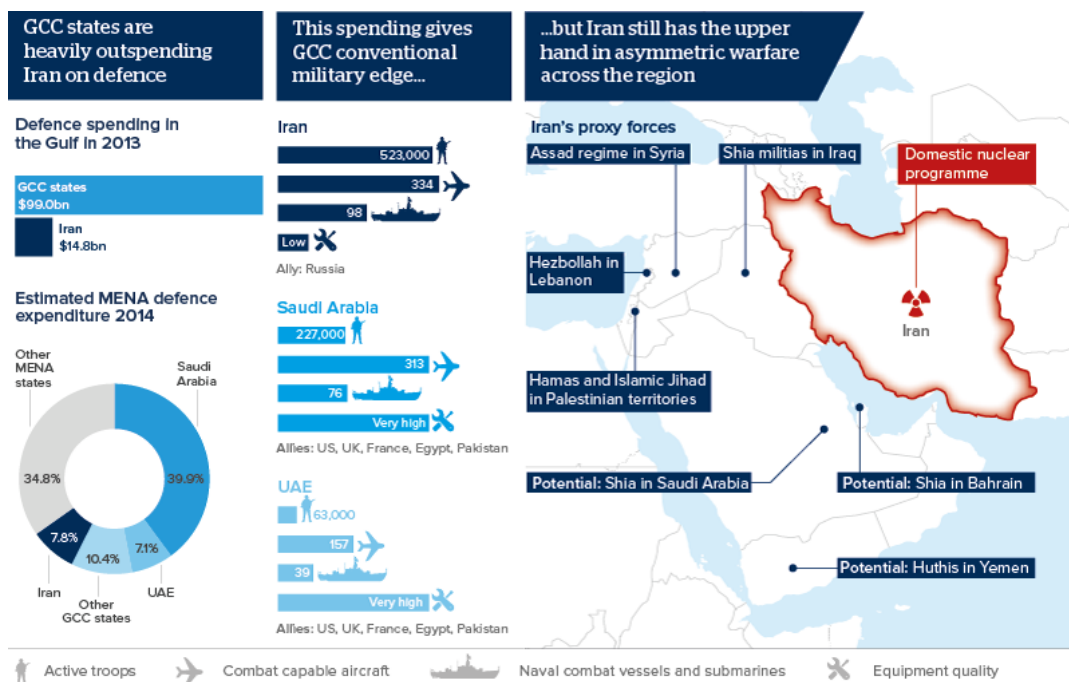
Zdroj: <http://blogs.reuters.com/data-dive/2015/02/23/an-ebb-in-the-militarys-cash-flow/> 22. 4. 2016

Příloha č. 2: Graf zobrazující rozdíl mezi importem zbraní do Íránu a zemí GCC

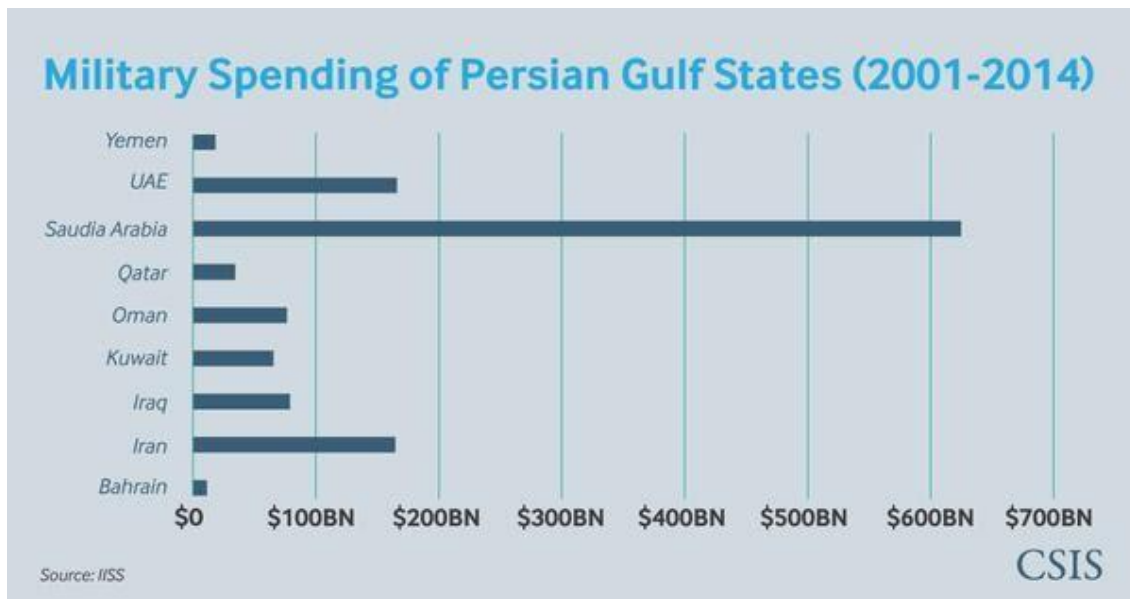
Zdroj: <http://iranprimer.usip.org/resource/conventional-military> 22. 4. 2016

Příloha č. 3: Mapa zobrazující zapojení Íránu do asymetrických konfliktů v regionu.

Zdroj: <https://dailybrief.oxan.com/Analysis/GA200138/Nuclear-deal-alter-balance-in-Iran-Gulf-Cold-War> 22. 4. 2016

Příloha č. 4: Graf zobrazující rozdíl v rozpočtech na obranu států v Perském zálivu.

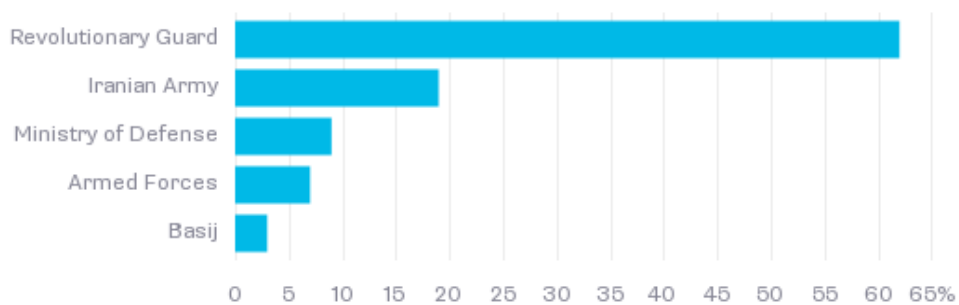

Zdroj: <http://www.jpost.com/Middle-East/Iran-conventional-military-power-overrated-security-study-says-409736> 22. 4. 2016

Příloha č. 5: Graf zobrazující rozdělení íránského rozpočtu na obranu mezi jednotlivé sekce íránských ozbrojených sil.

Divvying Up Iran's Military Budget

Percentage of Iran's military budget going to each branch.

Sources: FRIDE and HIVOS, translated from Persian language Mashregh News.

BloombergView

Zdroj: <http://www.bloombergview.com/articles/2015-08-25/a-debate-on-how-dangerous-iran-really-is> 22. 4. 2016

Příloha č. 6: Mapa zobrazující procentuální rozdělení muslimského obyvatelstva Blízkého východu podle dělicí linie - Sunnité x Šíité.

Lines in the Sand: Shiites as % of Muslim Population

Zdroj: <http://blogs.timesofisrael.com/sunni-shia-geopolitics-maintaining-the-balance-of-power-in-the-levant-through-intervention/> 22. 4. 2016